

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Rita Tarailienė
Edukologijos magistrantūros studentė

PAAUGLIŲ STEREOTIPINIŲ VERTINIMŲ YPATUMAI KITATAUČIŲ ATŽVILGIU
Magistro darbas

Mokslinė vadovė
prof. Danguolė Beresnevičienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus..... Rita Tarailienė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
I. SAVĖS IR STEREOTIPINIO VERTINIMO YPATUMAI PAAUGLYSTĖJE.....	8
1.1. Paauglystės amžiaus tarpsnio analizė.....	8
1.1.1. Paauglystės amžiaus tarpsnio samprata bei periodizacija.....	8
1.1.2. Savęs vertinimo ypatumai paauglystėje.....	9
1.2. Stereotipinių vertinimų teoriniai aspektai	14
1.2.1. Stereotipų samprata.....	14
1.2.2. Stereotipų įtaka lyties atžvilgiu.....	17
1.2.3. Etniniai stereotipai.....	18
II. PAAUGLIŲ STEREOTIPINIO VERTINIMO YPATUMŲ KITATAUČIŲ ATŽVILGIU	
TYRIMAS.....	22
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	22
2.2. Tyrimo imtis.....	22
2.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	23
2.3.1. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos.....	23
2.3.2. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas lyties aspektu.....	37
2.3.3. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal skirtingas amžiaus grupes.....	44
2.4. Gautų rezultatų apibendrinimas.....	51
IŠVADOS.....	53
REKOMENDACIJOS.....	54
LITERATŪRA.....	55
PRIEDAI.....	59

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama tema: PAAUGLIŲ STEREOTIPINIŲ VERTINIMŲ YPATUMAI KITATAUČIŲ ATŽVILGIU

Kiekvienas žmogus save tapatina su tam tikra grupe (socialine, etnine, konfesine). Sava grupė suvokiama priešpriešinant ją kitai, svetimai grupei. Suvokimą supaprastina bendražmogiškas pasaulio pažinimo būdas: suvokiami objektai kategorizuojami ir kiekvienai kategorijai priskiriami tam tikri stereotipiniai įsitikinimai. Sava etninė grupė suvokiama lyginant savo tautą su kitų tautų apibendrintais vaizdiniais – etniniais stereotipais. Priklausymas tam tikrai grupei ypač svarbus paauglystės laikotarpiu, kas įtakoja savęs ir kitų vertinimą. Lietuvai tapus ES nare ir atsivėrus sienoms vis dažniau susiduriama su kitų tautų atstovais, kyla įvairių incidentų dėl stereotipinių kitataučių bei pačių lietuvių vertinimo.

Tyrimo objektas. Paauglių stereotipinių vertinimų ypatumai kitataučių atžvilgiu.

Tyrimo tikslas. Atskleisti paauglių stereotipinio vertinimo ypatumus kitataučių atžvilgiu.

Tyrimo metodika. Norint išsiaiškinti paauglių stereotipinio vertinimo ypatumus kitataučių atžvilgiu, buvo atliktas kiekybinis tyrimas, kuris vyko keturiose Panevėžio rajono vidurinėse mokyklose. Iš viso dalyvavo 250 paauglių, besimokančių 6-oje ir 12-oje klasėse. Tyrimo tikslui pasiekti bei hipotezei patvirtinti / paneigti naudojama anketinė apklausa, literatūros šaltinių analizė.

Etniniai stereotipai mokslinėje literatūroje dažnai apibrėžiami kaip neadekvatūs realybei, perdėti apibendrinimai apie tam tikrų grupių narių elgesį ir kitus bruožus.

Įvairūs autoriai analizuodami savęs vertinimą, pabrėžia jo svarbą asmenybės kryptingumui, dorovinių orientacijų formavimuisi, saviauklai, mokymosi rezultatams, psichologinei savijautai ir kt.

Paauglystės laikotarpiu svarbiausias uždavinys – tapatumo paieška ir savigarbos formavimasis. Paauglystės metu didelį vaidmenį savęs vertinimui ir suvokimui atlieka vienmečiai. Grupės elgesį, jos narių ypatumus ir įpročius paauglys laiko sau pavyzdžiu ir jais seka.

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog kitataučių vertinimas siejasi su subjektų savęs vertinimu bei savo tautos vertinimu. Išanalizavus duomenis paaiškėjo, jog savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas skiriasi priklausomai nuo amžiaus ir lyties.

Prasminiai žodžiai. Paaugliai, stereotipai, savivertė.

SUMMARY

Topic of master's final paper: PECULIARITIES OF ADOLESCENTS' STEREOTYPICAL EVALUATION TO FOREIGN-BORNS

Each person identifies himself with a group (social, ethnic, confessional). Own group is realised by contraposition of the othe group, the forin one. The perception of universal knowledge of the world easier way: perceived objects are categorized and each category includes a number of stereotypical beliefs. Due to their ethnic group is perceived in relation to their own people to other people's aggregated images - ethnic stereotypes. Belonging to a certain group is particularly important during adolescence, which affects self and other assessments. Because of Lithuania joined the EU and the opening of borders is increasingly the case with other nations, there were some incidents on the stereotype of an international character Lithuanian own assessment.

Investigation object. Teen stereotypical characteristics of assessments in respect of an international character.

Objectives. To reveal the characteristics of adolescent stereotyped assessment in respect of an international character.

Ivestigation methods. In order to clarify the assessment of adolescent stereotyped features of an international character, there was a quantitative survey, which took place in four secondary schools in the district of Panevezys. A total of 250 adolescents studying in the 6th and 12th grades participated in survey. The study purpose and hypothesis approve / deny use of a questionnaire survey, literature analysis.

Ethnic stereotypes in the scientific literature are often defined as inadequate reality exaggerated generalizations about certain groups of members' behavior and other characteristics.

Other authors analyzing the self-assessment stresses the importance of personal orientation, the formation of moral orientation, self-help, academic achievement, psychological well-being, and others.

Adolescence the most important task – self-finding and self-identity formation. Adolescence has a significant role in the self-esteem and perception by annuals. Group behavior, its members' characteristics and habits are folowed by teenager itself as an example.

The study results showed that the assessment relates to the various foreign entities and their self-assessment evaluation of the nation. The analysis showed that the self-esteem, the various foreign evaluation and Lithuanian evaluation varies depending on age and sex.

Key words. Teens, stereotypes, self-esteem.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Kiekvienas žmogus save tapatina su tam tikra grupe (socialine, etnine, konfesine). Sava grupę suvokiama priešpriešinant ją kitai, svetimai grupei. Suvokiama supaprastina bendražmogiškas pasaulio pažinimo būdas: suvokiami objektai kategorizuojami ir kiekvienai kategorijai priskiriami tam tikri stereotipiniai įsitikinimai. Sava etninė grupė suvokiama lyginant savo tautą su kitų tautų apibendrintais vaizdiniais – etniniais stereotipais. Dauguma jų paprastai skirti charakterio bruožams apibūdinti (Senvaitytė, 2004).

Etniniai stereotipai mokslinėje literatūroje dažnai apibrėžiami kaip neadekvatūs realybei, perdėti apibendrinimai apie tam tikrų grupių narių elgesį ir kitus bruožus (Myers, 2008; Trinkūnienė, 2000; Leonavičius, 1993; Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000 ir kt.). Jie gali būti teigiami ir neigiami, bet dažniausiai neigiami. Apskritai etniniai stereotipai yra būdingi visiems be išimties visuomenės nariams (Manzo & Bailey, 2005; Senvaitytė, 2004; Tamošiūnas, 2000 ir kt.). „Kito“ stereotipus nulemia asmens identiteto tipas. Su kuo yra tapatinamasi, kaip suvokiami asmenį supančioje aplinkoje esantys kiti individai, tokie ir yra patys asmenys.

Paauglystė - labai sudėtingas pereinamasis amžius žmogaus raidos kelyje, tai pereinamasis laikotarpis nuo vaikystės į suaugusių žmonių gyvenimą, nuo žaidimų, nerūpestingo gyvenimo prie atsakomybės, savarankiškumo, pareigų laikotarpio (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002).

Daug psichologų tyrinėjo savęs vertinimą ir asmenybės santykį su savimi (Vaičiulienė, 2004; Beresnevicienė, Andziulytė, 2004; ir kt.). Autoriai (Valickas, 1991; Martišauskienė, 1994; Dildienė, 1995; Armanavičiūtė, 1998 ir kt.) įvairiais aspektais analizuodami savęs vertinimą, pabrėžia jo svarbą asmenybės kryptingumui, dorovinių orientacijų formavimuisi, savaiklai, mokymosi rezultatams, psichologinei savijautai ir kt.

Tyrimo problema. Paaugliams labai svarbu priklausymas grupei, kas įtakoja savęs ir kitų vertinimą. Lietuvai tapus ES nare ir atsivėrus sienoms vis dažniau susiduriama su kitų tautų atstovais, kyla įvairių incidentų dėl stereotipinių kitataučių bei pačių lietuvių vertinimo.

Tyrimo objektas. Paauglių stereotipinių vertinimų ypatumai kitataučių atžvilgiu.

Tyrimo hipotezės:

H1. Kitataučių vertinimas siejasi su subjektų savęs vertinimu bei savo tautos vertinimu.

H2. Stereotipiniai vertinimai skiriasi priklausomai nuo amžiaus ir lyties.

Tyrimo tikslas. Atskleisti paauglių stereotipinio vertinimo ypatumus kitataučių atžvilgiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize aptarti paauglių savivertės ir stereotipinių vertinimų ypatumus.
2. Nustatyti sąsajas tarp paauglių savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo.

3. Nustatyti sąvokas, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajas su lytimi ir amžiumi.

Tyrimo metodologijos nuostatos

Tyrimo tikslui pasiekti remtasi tiek mokslinė literatūra, tiek asmenine darbo su vaikais patirtimi. Ieškota aplinkybių ir priežasčių, lemiančių paauglių stereotipinio vertinimo kitataučių atžvilgiu atsiradimą ir kaip stereotipinis požiūris į kitataučius veikia paties paauglio savivertę. Empiriniais duomenimis siekta pagrįsti iškeltą hipotezę ir atskleisti tiesioginį ryšį tarp sąvokų vertinimo ir kitataučių vertinimo. Sprendžiant tyrimo problemą vadovautasi koncepcija, kad negalima ignoruoti paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumų bei mokslinės literatūros savivertės ir stereotipų tematika, tačiau pagrindinis dėmesys skirtas empirinių duomenų analizavimui ir statistinių ryšių atskleidimui.

Tyrimo metodai :

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Apklausa raštu, naudojant D. Beresnevičienės parengtą klausimyną (Beresnevičienė, 1995).
3. Statistinė duomenų analizė: aprašomoji statistika, koreliacija, vidurkių palyginimas naudojant Student'o t kriterijų.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Siekiant ištirti paauglių stereotipinio vertinimo ypatumus kitataučių atžvilgiu atsitiktiniu būdu buvo apklausta 250 mokinių, besimokančių Panevėžio rajono vidurinėse mokyklose.

Darbo etapai. Tyrimą sudarė 3 etapai.

Pirmame etape buvo studijuojama mokslinė literatūra, įvairūs dokumentai, interneto duomenų bazėse publikuojami straipsniai. Atitinkamos literatūros analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, tikslus ir uždavinius.

Antrame etape buvo sudaryta anketa iš 11 klausimų (Beresnevičienė, 1995) ir adaptuota mokyklai. Anketos aiškumas patikrintas apklausus 30 mokinių, klausimai šiek tiek pakoreguoti. 2009 m. spalio-gruodžio mėn. atlikta 250-ties 6-tų ir 12-tų klasių Panevėžio rajono vidurinių mokyklų moksleivių anketinė apklausa.

Trečiame etape buvo atlikta tyrimo duomenų statistinė analizė, o gautų rezultatų pagalba tikrinamos darbo hipotezės.

Tyrimo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Pasaulyje etninių stereotipų analizė nėra naujas dalykas. Etninių stereotipų empiriniai tyrimai buvo pradėti JAV XX a. trečiame dešimtmetyje. Tiek JAV, tiek Europoje įvairių sričių stereotipų, taip pat ir etninių, tyrimai turi galias tradicijas (Kuzmickaitė, 1992).

Lietuvoje etniniai stereotipai pradėti tirti palyginti neseniai. Daugiausiai dėmesio šiems tyrimams skiria Filosofijos ir sociologijos instituto Etnosociologijos skyrius. Daugelį metų šio instituto darbuotojai tyrinėja miestiečių etninius stereotipus ir jų raidą (Senvaitytė, 2004). Tačiau

apie paauglių stereotipinius vertinimus kitataučių atžvilgiu Lietuvoje atliktų tyrimų nėra. Manoma, kad šis darbas sudarys prielaidas atsirasti kitiems panašaus pobūdžio tyrimams.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbas susideda iš įvado, 2 skyrių, išvadų ir rekomendacijų, literatūros sąrašo ir priedų. Darbo apimtis – 58 puslapiai (be priedų). Pateikta 46 lentelės.

1. SAVĖS IR STEREOTIPINIO VERTINIMO YPATUMAI PAAUGLYSTĖJE

1.1. Paauglystės amžiaus tarpsnio analizė

1.1.1. Paauglystės amžiaus tarpsnio samprata bei periodizacija

Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus. Ji trunka nuo fizinio lytinio brendimo pradžios iki tol, kol pasiekiami savarankiško suaugusiojo žmogaus socialinė padėtis (Myers, 2000). Tai periodas, kuomet branda yra lydima vidinių ar išorinių konfliktų, nesusipratimų ar nepasitenkinimo vienoje ar kitoje srityje. Tai laikas kuomet pradėti save vertinti lyginant su kitais, kuomet iki šiol idealizuoti tėvai „įgyja“ trūkumų (Berk, 2006). Paauglystė- labai sudėtingas pereinamasis amžius žmogaus raidos kelyje, tai pereinamasis laikotarpis nuo vaikystės į suaugusių žmonių, nuo žaidimų, nerūpestingo gyvenimo prie atsakomybės, savarankiškumo, pareigų laikotarpio (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002). Paauglystė - tai sudėtingas gyvenimo tarpsnis, kai paauglys turi išspręsti daug sudėtingų problemų. Tai ne tik kūno pasikeitimai, kurie suteikia daug problemų, bet ir bendravimo sunkumai tarp draugų ir juos supančių suaugusių (Pilkauskaitė, 1999, p. 12).

Paauglystė skirstoma į tris fazes: *ankstyvoji paauglystė* – (nuo 11-12 iki 14 metų), *vidurinioji paauglystė* – (nuo 14 iki 16 metų) ir *vėlyvoji paauglystė* – (nuo 16 iki 19 metų).

Ankstyvoji paauglystė - tai sparčių lytinio brendimo pokyčių etapas, kada pakinta paauglio santykis su tikrove. (Berk, 2006). Šiuo metu paauglys ima save suvokti kaip asmenybę, kuri turi teisę į pagarbą, savarankiškumą, pasitikėjimą (Vaičiulienė, 2004). Ankstyvosios paauglystės metu paaugliams dar galioja vaiko statusas, tačiau atsiranda „suaugusiojo jausmas“, išskyla naujų, aukštesnio lygio gyvenimo siekių, perimtų iš suaugusiųjų pasaulio. Tai pasireiškia stipriu nepriklausomumo nuo suaugusiųjų poreikių ir padidėjusia bendraamžių grupės įtaka, tiek vertinant save tiek ir kitus (Berk, 2006). Paaugliams kyla tapatumo klausimų. Jie ima domėtis ateitimi. Ima suprasti, kad jų veiksmai turi pasekmes, jų elgesys veikia ir kitus asmenis. Šiame amžiuje paaugliams kyla daugybė egzistencinių klausimų, dažni konfliktai su suaugusiais, būdingas nepasitenkinimas savimi (Gučas, 1990).

Vėlyvoji paauglystė - kuomet jaunuolis atrodo kaip suaugęs žmogus ir iš jo tikimausi suaugusiems būdingų vaidmenų: atsakomybės jausmo, savęs realizavimo, srities pasirinkimo bei adekvataus savęs vertinimo (Berk, 2006). Vėlyvosios paauglystės metu susiklosto apibendrintas savęs įvertinimas, savęs kaip asmenybės priėmimas arba nepriėmimas (Pikūnas, Palujanskienė, 2001). Šiame amžiaus tarpsnyje paaugliai jau galvoja apie ateitį, karjerą, kuria planus. Jie jau gali abstrakčiai mąstyti. Paaugliai nori su suaugusiais aptarti rūpimus klausimus, problemas, jų sprendimo būdus. Išlieka ir bendraamžių įtaka (Gučas, 1990).

Paauglystės laikotarpiu svarbiausias uždavinys – tapatumo paieška ir savigarbos formavimasis. Paauglio savigarba yra pamatas brandžios Asmenybės vystymuisi. Savigarba – tai teigiamas arba neigiamas požiūris į save, priklausomai nuo jos lygio asmuo yra aktyvus, laisvas, pasitikintis, bendraujantis arba, priešingai, uždaras, neramus, apatiškas, nepakankamai komunikuojantis su aplinka (Tapia Barrios ir Gonzalez-Forteza. 2007). Anot G. Navaičio (2007), paauglystė – kritinis amžiaus tarpsnis, kai itin jautriai reaguojama į visuomeninius įvykius. Paauglystėje peržiūrimos moralinės vertybės, jos imamos mažiau sieti su tėvų autoritetu, sektinu pavyzdžiu tampa bendraamžių grupė. Šiuo laikotarpiu paauglys naujai suvokia save bei savo galimybes, išgyvena nemažai psychosocialinių konfliktų, mėgina įvertinti savo pareigas, teises.

Paaugliai linkę vertinti tai, kas vyksta aplinkui. Jie ima kritiškiau žvelgti į suaugusius žmones, formuoja savo tolesnio gyvenimo pažiūras. Kita vertus, jie nori tapti suaugę. Juos domina tai, kas, jų akimis žiūrint, prieinama tik suaugusiesiems – teisė turėti savo nuomonę, ją reikšti ir būti išklausytam, teisė spręsti. Paauglystės amžiuje pastebima suaugusiųjų autoriteto mažėjimo tendencija, todėl reikia remtis pagarba vaikui, norint jį paveikti. Tėvų, artimųjų, pedagogų emocinės reakcijos į vaiko pasaulį lavina ir jo paties emocijas (Barkauskaitė, 1996).

Kaip jau minėta, psichologai paauglystę, perėjimą iš vaikystės į suaugusiųjų pasaulį, vadina „sunkių“, „kritinių“ periodu. Asmenybės savybės formuojasi visomis kryptimis – fizine, protine, moraline, socialine. „Vienas svarbiausių paauglio pasikeitimų yra perėjimas prie asmeninės, unikalios, individualios pažiūrų sistemos, kuri gali būti panaudota jo gyvenimiškai patirčiai interpretuoti“ (Pilkauskaitė, 1999, p. 46). Pirmasis paauglio asmenybės plėtojimosi faktorius yra didelis jo paties socialinis aktyvumas. Žinoma, paauglių tapimo suaugusiais žmonėmis kryptys gali būti įvairios ir kiekviena jų gali turėti variantų, bet svarbiausia šiuo laikotarpiu yra tai, kad padedami moraliniai ir socialiniai asmenybės pagrindai (Barkauskaitė, 1996).

A. Gučas teigia, kad paauglystėje formuojasi asmens identiškumas, t.y. intensyvus paauglio savęs suvokimas, vertinimas, savęs vaizdo susidarymas, pozicijos gyvenime ieškojimas. Savęs vaizdo formavimuisi reikalingas sektinas modelis. Juo gali būti *referentinė grupė*. Daug ką paauglys sąmoningai, o daugiausia nesąmoningai perima iš artimiausių asmenų – iš šeimos. Bet didelį vaidmenį savęs suvokimu, savo psichinių ypatumų atskleidimui atlieka ir vienmečiai. Grupės elgesį, jos narių ypatumus ir įpročius paauglys laiko sau pavyzdžiu, jais seka.

1.1.2. Savęs vertinimo ypatumai paauglystėje

Savosios vertės suvokimas yra nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika, jo lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, stipriai veikia mūsų tarpasmeninius

santykius, veiklos tikslų ir kryptių pasirinkimą bei jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose ir t.t. Nuo bendro asmenybės požiūrio į save labai priklauso sėkminga jos raida.

Norėdami perteikti įvairiausių minčių ir jausmų apie save niuansus, skirtingi autoriai vartoja įvairias sąvokas: „savęs vertinimas“, „požiūris į save“, „savimeilė“, „savigarba“, „pasitenkinimas savimi“, „savimonė“, „Aš vaizdas“, „Aš koncepcija“, „savivertė“, ir daugelį kitų. Vienais atvejais šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai, kitais – joms teikiama skirtinga prasmė, nepaisant to, sąvoka „savęs vertinimas“ yra plačiai vartojama tiek mokslinėje, tiek kasdieninėje kalboje (Valickas, 1991).

Psichologijos žodyne (1993, p. 263.) savęs vertinimas apibūdinamas kaip, individo savęs paties, savo galimybių, savybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas. Nuo savęs vertinimo priklauso žmogaus santykiai su aplinkiniais žmonėmis, jo savikritiškumas, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes. Savęs vertinimas turi įtakos žmogaus veiklos aktyvumui ir jo asmenybės raidai, yra glaudžiai susijęs su žmogaus pretenzijų lygiu, t.y. tikslų, kuriuos jis sau kelia, sudėtingumu. Vienoks ar kitoks savęs vertinimo lygis susidaro vertinant savo veiklos rezultatus ir suvokiant, kaip tave vertina kiti.

Anot G. Valicko (1991), savęs vertinimas yra procesas, kurio metu žmogus analizuoja save, lygina savo ypatybes su tam tikrais etalonais ir tikrina sprendimų apie save tikslumą bei adekvatumą.

Išanalizavę daugelį savęs vertinimo aprašymo variantų, L. E. Wells ir G. Marwell suskirstė juos į keturis pagrindinius tipus:

- savęs vertinimas kaip socialinė nuostata. Šiuo atveju savęs vertinimas suprantamas kaip ypatinga socialinės nuostatos rūšis arba kaip nuostata į ypatingą objektą, t.y. į save.
- Savęs vertinimas kaip skirtumas tarp nuostatų, kada pabrėžiama savęs vertinimo priklausomybė nuo skirtumo tarp to, kokį žmogus mato save realybėje (realus Aš) ir koks jis norėtų būti (idealusis Aš).
- Savęs vertinimas kaip psichologinė reakcija. Šiuo atveju pagrindinis vaidmuo teikiamas žmogaus jausmams, tam, ką jis jaučia ir išgyvena savo atžvilgiu.
- Savęs vertinimas kaip asmenybės funkcija, kada savęs vertinimas suprantamas kaip Aš sistemos komponentas, kuris atlieka tarpininko funkcijas tarp Aš ir išorinio pasaulio. Kintant socialinei aplinkai, savęs vertinimas gali nulemti žmogaus reakcijų ypatumus į išorinius stimulus (Valickas, 1991).

V. Legkausko teigimu (2009), „savęs vertinimas atlieka tarsi vidinio matuoklio funkciją, asmens įvertinimo socialiniame pasaulyje“ (p. 45).

Kita nuomonė, jog savivertė yra emocinis reagavimas, apibendrintas jausmas, kuris yra daugiau ar mažiau pozityvus (Emler, 2001). Šiai sampratai iš dalies pritaria ir A. E. R. Bos su kolegomis (2006), kurie nurodo, jog savivertė yra tai, kaip asmuo suvokia savo vertę.

Anot psichologės R. Breidokienės (2009), savivertė turi labai didelį poveikį tam, kaip žmogus bendrauja su aplinkiniu pasauliu.

A. Rudich ir kt. (2007) atlikti tyrimai rodo, kad paaugliai su žema saviverte dažnai jaučiasi vieniši, bijo būti atstumti, nepasitiki savo jėgomis ir gebėjimais.

Tuo tarpu Kinijoje atliktų tyrimų duomenys atskleidė, jog žema jaunesniųjų paauglių savivertė siejasi su nusikalstamumu. Taip pat buvo nustatyta, kad savivertę formuoja išgyvenimai šeimoje, mokykloje, gatvėje (Cheung N. Ir Cheung Y., 2008).

H. R. Markus, S. Kitayama (1991) nurodo, kad savęs vertinimo koncepcija skirtingai suvokiama skirtingose kultūrose. Vakarų kultūrose žmonės paprastai aiškina save kaip nepriklausomus, stabilius. Iš kitos pusės jie teigia, kad Azijoje ir Afrikoje savęs suvokimas yra suprantamas, kaip priklausomas nuo kitų ir susijęs su socialiniu kontekstu. Vakariečiai save suvokia kaip autonomine būtybę, susidedančią iš unikalios bruožų konfigūracijos, tuo tarpu Azijos žmonių požiūris – kad „Aš“ egzistuoja santykiyje su specifiniu socialiniu kontekstu ir yra vertinamas tiek, kiek jis sugeba prisitaikyti prie kitų ir išlaikyti harmoniją.

Rusų autorės Anisimovos (Анисимова, 1984) teigimu, save vertindamas žmogus visuomet lygina save su tam tikru etalonu, visuotinai priimtomis normomis, idealiu vienos ar kitos savybės pasireiškimu. Dar kiti autoriai (Захарова, 1989; Vaičiulienė, 2004 ir kt.), apibūdinantys savęs vertinimą, išskiria du glaudžiai tarpusavyje susijusius momentus: patį savęs vertinimo procesą ir to proceso rezultatą. Šiuo požiūriu savęs vertinimas yra procesas, kurio metu žmogus analizuoja save, lygina savo ypatybes su tam tikrais etalonais ir tikrina sprendimu apie save tikslumą bei adekvatumą. Kita vertus, savęs vertinimas – tai susiformavusi nuomonė apie save. Ši nuomonė arba žinių apie save sistema neretai vadinama Aš vaizdu (Valickas, 1991).

Stipri savivertė skatina iniciatyvumą, gebėjimą atkurti fizines bei dvasines jėgas ir malonius jausmus (Myers, 2008).

Lozano A. (2007), remdamasis atliktais tyrimais, teigia, kad paaugliai su teigiama savigarpa ir aukštais empatijos gebėjimais geriau vertina ir priima kitus. Taip pat šis tyrimas atskleidė, kad mergaičių savivertė aukštesnė nei berniukų.

A. Gumuliauskienė (2001) teigia, jog „Aš“ (savastis) yra pagrindinė asmens šerdis, sąmoningumas kaip pagrindas atskleisti save. Ugdytas turi padėti vaikui save identifikuoti, suprasti, mokyti būti savimi, išgirsti savo vidinį balsą, pažvelgti į save, pažinti savo Aš ir tuo pagrindu susidaryti vertybinį tikslą. Savojo Aš pozityvus vertinimas ir priėmimas – tai universalios žmogaus vertybės.

Kaip jau buvo minėta, savęs vertinimas formuojasi nuo ankstyvosios vaikystės, galimas daiktas, netgi nuo kūdikystės. Vaikystėje svarbiausią vaidmenį atlieka suaugusiųjų, pirmiausia tėvų ar juos atstojančių žmonių, vertinimai (Bieliauskaitė, 1993; Legkauskas, 2001). Vaikai suaugusiųjų vertinimams teikia didžiulę reikšmę, negali jų nuomonės įvertinti kritiškai. Todėl vaikų savęs vertinimas yra tiesioginis suaugusiųjų (tėvų, mokytojų) vertinimų atspindys (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996; Kuzma, 2005). Todėl negalima vaiko vertinti negatyviai, sakyti, kad jis kvailas, bjaurus, piktas ir pan. Vaikas gerbia suaugusio žmogaus autoritetą ir, girdėdamas tokius žodžius, ne tik patiki, kad toks yra, bet ir nesąmoningai stengiasi taip elgtis, kad pateisintų gerbiamo žmogaus žodžius (Bieliauskaitė, 1993).

Nors tėvų požiūris ir nuomonė yra svarbūs tiek vaikystėje, tiek paauglystėje, tačiau ypač tai svarbu ikimokykliniame amžiuje, nes tada vaikas pradeda vertinti save. Tėvų nuomonė yra labai svarbi dar ir todėl, kad jis suvokia ir vertina suaugusiuosius kaip labai galingus ir viską žinančius, ir tėvų nuomonė jam yra neginčytina ir galutinė (Litvinienė, 2002). Vaiko vertybių sistema formuojasi perimant tėvų vertinimus. Jis gana anksti pradeda įsisąmoninti, ką tėvai mano apie jį, kaip jį vertina ir priima. Vaiko dvasinei būsenai labai svarbu, ar jis šeimoje mylimas, reikšmingas, ar ne, ir kokius jausmus jis jaučia savo tėvams. Nuo to priklauso, kaip jis reaguoja į aplinkoje vykstančius įvykius, ir susidaro pagrindą esamiems ir būsimiems santykiams su žmonėmis, nors tas įsisąmoninimas ir nėra labai tikslus (Žukauskienė, 1998).

Vaikui pradėjus eiti į mokyklą, svarbus vaidmuo tenka mokytojo vertinimui. Pirmosiose klasėse mėgstami, populiarūs paprastai būna tie vaikai, kurie gerai mokosi, yra drausmingi, kitaip tariant, tie, kuriuos mokytojas daugiau giria. Tai veikia ir pačių vaikų savęs vertinimą, todėl ypatingai sunkus laikas laukia tų pradėjusių eiti į mokyklą vaikų, kurie sunkiau mokosi. Dalis jų taip ir susitaiko su nevykėlio vaidmeniu visam likusiam gyvenimui, nors objektyviai jų sugebėjimai gal ir ne prastesni už kitų, gal tie vaikai tik lėtesni arba, atvirkščiai, judrūs ir nesukaupia dėmesio (Bieliauskaitė, 1993).

A. Suslavičius (1995), atlikęs tyrimus teigė, kad didelį poveikį mokinių savęs vertinimui, o kartu ir pažangumui turi mokytojų nuostatos ir laukimai. Jis teigė, kad mokiniai, iš kurių daugiau tikimasi ir kuriems skiriama daugiau dėmesio, pasiekia geresnių rezultatų ir jų savęs vertinimas yra daug aukštesnis. Kai mokiniams priskiriamos neigiamos savybės ir jos nuolat pastiprinamos mokytojų ir draugų, tai gali tapti asmenybės bruožais. Kitaip tariant, kitų vertinimai besąlygiškai perkeliama į savęs vertinimo sistemą, o tuo pačiu – ir į elgsenos būdą. Taigi mokykla ir mokymasis – svarbus vaiko asmenybės raidai, socializacijos ir savikūros etapas.

Mokinių savęs vertinimą formuoja ne vien mokymosi bei jo rezultatų vertinimas. Vaikams svarbu gauti teigiamų vertinimų ir kitose srityse – bendraujant, žaidžiant ir pan. (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996).

Anot R. Bieliauskaitės (1993), savęs vertinimas yra susijęs su žmogaus siekiais. Ji teigia, kad norint gyvenime ko nors pasiekti, reikia tikėti, kad gali tai padaryti. Jeigu žmogus nepasitiki savimi, tai netgi gabumai ir sugebėjimai gali nepadėti, nes jis tiesiog neišdrįs jų realizuoti.

L. G. Katz (1993) teigia, kad savivertė yra teigiamas atgalinis ryšys, susijęs su vaiko interesų ir pastangų turiniu. Sveikas savęs vertinimas dažniausiai išsivysto tada, kai vaikai įsitraukę į veiklą, gali daryti realius sprendimus, kurti kriterijus savo darbo įvertinimui.

Nuo vaiko savivertės priklauso jo mokėjimas susidoroti su iškilusiomis problemomis, mokėjimas spręsti konfliktus, elgesys su aplinkiniais ir t.t. Vaikai, kurių savivertė aukšta sunkiau pasiduoda neigiamam spaudimui, jie yra optimistai, linkę džiaugtis gyvenimu (Sheslow, 2008). Aukštos savivertės žmogus suvokia save realiai, gerbia ir laiko save vertingu (Maknienė, 1999). Ir atvirkščiai, vaikai, kurie save vertina prasčiau, yra nesavarankiški, sunkiau randa problemų sprendimo būdus. Kaip teigia D. Sheslow (2008), dažnai tokie vaikai yra pasyvūs, užsisiklę, nusižeminę, turi bendravimo problemų.

A. Gučo (1990) nuomone, iš pat mažumės vaiką reikia auklėti taip, kad jo norai, skatinami savivertės, būtų naudingi ir bendruomenei, ir atskiram asmeniui. Žmogus tik tada gali būti naudingas visuomenės narys, kai randa kelią į ją. O tokio kelio neradamas, jis susiduria su prieštaravimais, neleidžiančiais natūraliai siekti savivertės, ir tai nuveda į aplinkinius kelius: prasideda įvairūs nukrypimai, užsispyrimas, apgaudinėjimas, pagaliau atsiranda kalbos trūkumų, vaikas pradeda meluoti, žiauriai elgtis.

Paauglių savivertė siejasi ir su bendraamžių priėmimu ar atstūmimu, t.y. kuo paauglys yra labiau mėgstamas bendraamžių, tuo jo savivertė yra aukštesnė ir atvirkščiai (Harter, Stocker, Robinson, 1996).

D. V. Sheslow (2008) teigia, kad meilė vaikui taip pat daro įtaką jo savivertės formavimuisi. Nes vaikas, kuris yra patenkintas savo gebėjimais, savybėmis, kurias jis turi, bet nesijaučia mylimas, gali susiformuoti žemą savivertę. Taip pat vaikas, kuris yra mylimas, bet svyruoja dėl savo gebėjimų, greičiausiai irgi turės žemą savivertę.

Savivertė siejasi ir su pažangumu mokykloje (Stankevičiūtė, 2006). A. Vaičiulienė (2004) pateikia atliktų tyrimų sintezę, kurioje teigia, jog prasti mokymosi rezultatai susiję ne su vaikų protiniais gebėjimais, bet su jų požiūriu į save kaip negabų ir nieko nesugebantį mokinį. Paauglys įtiki, jog jis yra negabus ir nieko pakeisti nebegali, susitaiko su tuo (Sudžiūtė, 2006). Kuomet paauglys gerai jaučiasi mokykloje, jo savivertės lygis didėja, didėja jo pasitenkinimas santykiais su bendraamžiais, didėja pažangumas, kyla noras siekti aukštesnių akademinų siekių (Valentine J. C ir kt. 2004., Stankevičiūtė E., 2006).

A. Sprindžiūnas (2001) cituodamas kai kuriuos psichologus (Allport G., Fromm E. ir kt), tyrinėjusius tolerancijos vidines prielaidas, teigia, kad tolerancijos trūkumas neretai siejasi su

išankstiniu priešišku kitų žmonių atžvilgiu, nepakantumu kitoniškumui ir įvairiais mąstymo stereotipais. Anot A. Sprindžiūno psichologai yra pastebėję, kad kai kurie individai yra linkę skirstyti žmones į savus ir pavojingus svetimus. Kaip teigia autorius, tokį asmenybės polinkį daugelis tyrinėtojų laiko neadekvataus santykio su kitais žmonėmis išraiška, o jo priežasčių ieško gilindamiesi į individo socialinės patirties ir santykio su savimi ypatybes.

V. Stolinai atkreipė dėmesį į tai, kad santykis su savimi ir santykiai su kitais žmonėmis iš esmės yra susiję. Tyrinėdamas dorovinio santykio su savimi ir su kitais žmonėmis sklaidą, V. Stolinai skyrė tris svarbiausias tokių santykių sritis, tai: požiūris į save patį, į kitus žmones ir kitų žmonių teigiamo požiūrio į save lūkestis (Sprindžiūnas, 2001). Šis tyrėjas teigia, kad jei žmogus negerbia savęs, tai tikėtina, kad jis negerbs ir kitų žmonių, ypač kitoniškų (Sprindžiūnas, 2001).

J. Pikūno (1994) teigimu, lietuvių savivertė, t.y. tinkamas savęs pateikimas ir vertinimas, nėra pakankamo lygio. Kai tėvai savęs tinkamai nevertina, jie negali tinkamai vertinti ir savo vaikų. Dažnai žemos savivertės savybės tėvai įdiegia savo vaikams, dėl to ir šie vėliau panašiai elgiasi. Štai kodėl reikia vaiką priimti tokį, koks jis yra. Taip pat reikia priimti ir jo elgesį, nors kartais nemaža to elgesio dalis nėra gera.

Apibendrinant galima pasakyti, kad savosios vertės suvokimas yra nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika. Savosios vertės lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, stipriai veikia mūsų tarpasmeninius santykius, veiklos tikslų ir krypčių pasirinkimą bei jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose ir t.t. (Dildienė, 1995). Nuo bendro asmenybės požiūrio į save labai priklauso sėkminga jos raida. Savosios vertės jausmą galima išskaidyti į dvi dalis: savigarbą ir simpatiją sau. Asmenybės savigarba – tai vertinamasis požiūris į save aspektas. Jis išreiškia tai, ar mes laikome save gabiu, energingu, valingu, lydimu sėkmės, sugebančiu kontroliuoti savo gyvenimą, patikimu žmogumi, turinčiu už ką save gerbti ir kitiems sukeliančiu pagarbą (Psichologija studentui, 2000).

1.2. Stereotipinių vertinimų teoriniai aspektai

1.2.1. Stereotipų samprata

Kiekvienas žmogus save tapatina su tam tikra grupe (socialine, etnine, konfesine). Sava grupė suvokiama priešpriešinant ją kitai, svetimai grupei. Suvokimą supaprastina bendražmogiškas pasaulio pažinimo būdas: suvokiami objektai kategorizuojami ir kiekvienai kategorijai priskiriami tam tikri stereotipiniai įsitikinimai. Sava etninė grupė suvokiama lyginant savo tautą su kitų tautų apibendrintais vaizdiniais - etniniais stereotipais. Dauguma jų paprastai skirti charakterio bruožams apibūdinti (Senvaitytė, 2004).

Stereotipas [stereo + tipas] - visuomenės sąmonėje funkcionuojantis supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas kokio nors objekto vaizdinys (Interleksis, kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Stereotipas – įspūdis, kuris tik labai mažu mastu atitinka tai, ką norima nusakyti (Leonavičius, 1993).

W. Lippman savo knygoje „Visuomenės nuomonė“ stereotipus apibūdino kaip „schematiškus, kultūros determinuotus vaizdinius žmogaus galvoje, kurie taupo jo pastangas suvokiant sudėtingus socialinius objektus ir gina jo vertybes, pozicijas bei teises“ (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000, p. 23). Galima teigti, kad autoriai vertina stereotipą kaip neišvengiamą, bet neigiamą reiškinį, iškraipantį realybę.

Kita grupė teoretikų buvo linkusi tapatinti stereotipus su realiai egzistuojančių reiškiniių apibendrinimais. Jie manė, kad stereotipas yra adekvatus realybei (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000).

Trečia grupė tyrinėtojų atsiriboja nuo adekvatumo realybei analizės, jie teigia, kad svarbu, jog vienos grupės nariai suvoktų kitos grupės narius (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000). H. Tajfel teigė, kad svarbu yra analizuoti etninių stereotipų turinį. Analizuodamas tyrimus, H. Tajfel padarė tokias išvadas apie stereotipus, kad žmonės yra linkę lengvai apibūdinti dideles žmonių grupes primityviomis, šališkomis, beobjektyviomis kategorijomis (Kuzmickaitė, 1992).

Stereotipai visuomenėje sukelia pasitikėjimą, leidžia gerai jaustis besikeičiančioje aplinkoje, suteikia baigtinius pavidalus, įgalinančius struktūruoti pasaulį ir žmones, taip pat sustiprina priklausomybės jausmą (Avidonienė, Bistrickas, 1991).

Stereotipai yra kolektyvinio gyvenimo orientacijų dalis, susijusi su socialinėmis, ekonominėmis aplinkybėmis, todėl, iškilus grėsmei „mūsų“ kolektyviškumui susimaišyti su „kitų“ kolektyviškumu, jie sustiprėja (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000).

K.Čiomajevs (Чомаев) išskiria tris faktorius etninių (nacionalinių) stereotipų formavimesi: socialinį, nacionalinį, psichologinį. Kalbėdamas apie etninius stereotipus, jis teigė, jog nacionalinių stereotipų pagrindas slypi ne pačiuose individuose, bet antagonistinių visuomenių socialiniuose santykiuose” (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000).

Anot istoriko V. Savukyno įvaizdžiai ar stereotipai priklausytų mentaliteto sričiai: jie paprastai apibrėžiami kaip tam tikri pasikartojantys sustabarėję mąstymo konstruktai (1998). Jis taip pat teigia, kad „Kito“ stereotipus nulemia mūsų identiteto tipas. Su kuo mes save tapatiname, kaip suvokiame kitus supančioje aplinkoje, tokie ir patys esame.

Pasak T. Tamošiūno (2000), socialiniai stereotipai mokslinėje literatūroje dažnai apibrėžiami kaip neadekvatūs realybei, perdėti apibendrinimai apie tam tikrų grupių narių elgesį ir kitus bruožus. Stereotipai kuria daugiau ar mažiau nuoseklų pasaulio vaizdą, kuriame žmonės

ir daiktai turi gerai žinomą vietą ir atlieka žinomas funkcijas. Žmonės žino, kas yra aplink juos, ir dėl to jaučiasi saugesni. Bendruomenės nariams stereotipai suteikia pavidalus, įgalinančius struktūruoti išorinį pasaulį ir žmones, stiprinti priklausomybės jausmą, didinti socialinį bendruomenės narių solidarumą.

U. I. Lippmanas (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000) teigia, kad stereotipai yra neutralūs. Tačiau tai gana sunku įsivaizduoti, nes kiekvieno iš mūsų išankstinis nusistatymas yra sąlygotas mūsų jausmų ar vertybių, išreikšdami jas, nesąmoningai siejame tas vertybes ir jausmus su visa grupe, kadangi kiekvienas iš mūsų yra vienos ar kitos etninės grupės narys. Kitais žodžiais tariant, kiekvienas iš mūsų gali perduoti savo požiūrį kitam, t.y. tos pačios etninės grupės individui, ir tai sudaro palankią terpę stereotipų atsiradimui joje.

Pasak D. G. Myers (2008), stereotipus sąlygoja:

- Kiekvieno iš mūsų identifikacija su sąvoka “mes”, o ne “aš”, nes visi žmonės jaučia tam tikrą priklausomybę vienai ar kitai etninei grupei. Ši identifikacija ir savęs priskyrimas prie visos grupės gali sąlygoti neigiamus stereotipus kitų grupių individų atžvilgiu, kadangi stereotipiniai įsitikinimai persiduoda nuo vieno grupės nario kitiems.

- Konkurencija, nes jau turimi stereotipai gali dar labiau sustiprėti, jeigu etninės grupės gyvena vienoje teritorijoje, kaip, pavyzdžiui lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių ir kitų bendruomenių nariai, gyvenantys Lietuvos teritorijoje, ir nuolat kovoja dėl ribotų resursų;

- Nusikaltimai, teisės normų pažeidimai ir panašiai, jeigu, pavyzdžiui žiniasklaida pateikia duomenis apie prasižengusio asmens tautybę. Šiuo atveju kiti individai gali priskirti šias savybes ir kitiems šios tautos nariams.

Žinoma, egzistuoja daugybė stereotipų atsiradimo priežasčių, tačiau svarbiausia – ne tik pabrėžti jų atsiradimo priežastis, o veikiau kaip jų atsisakyti, kaip atsisakyti būtent išankstinių nuostatų, apsunkinančių etninių grupių tarpusavio bendravimą. Mūsų nuostatos kartu su pažiūromis lemia mūsų elgesį. Socialinių stereotipų poveikis dažniausiai yra pastebimas etninių grupių tarpusavio bendravime (Pilinkaitė-Sotirovič, 2006).

Kaip jau minėta anksčiau, vaikystėje kiekvienas iš mūsų perima tam tikrus požiūrius iš savo tėvų bei aplinkinių, vaikai absorbuoja viską, ką jiems pateikia suaugusieji, nes jie jaučia tam tikrą pagarbą vyresnio amžiaus žmonėms, ypač jeigu jie yra jo tėvai. Taigi, stereotipai persiduoda nuo vieno individo kitam, kas sąlygoja teigiamus ir neigiamus tarpusavio bendravimo bruožus. Stereotipai remiasi arba numano skirtumus, tad visiškai jų atsisakyti neįmanoma, bet reikia stengtis atsisakyti neigiamų stereotipų, nes, pavyzdžiui vaikai nesąmoningai absorbuodami savo tėvų stereotipus, jų pagrindu sudaro savuosius, tačiau dažniausiai niekuo nesiskiriančius nuo anksčiau jiems pateiktų. Klaidinga tapatinti vieną individą su visa tauta, juk kiekvienas iš mūsų turi savų teigiamų ir neigiamų bruožų, tačiau negalima šių bruožų priskirti visai etninei

grupei, kuriai priklauso tas individas. Labai svarbu išvelgti gerąsias žmonių savybes, pabrėžti jų teigiamas vertybes, dorovines normas ir nuostatas, tik tokiu būdu mes galime dalinai atsisakyti neigiamo stereotipinio mąstymo, persiduodančio kitiems etninių grupių nariams (Beresnevičiūtė, 2005).

1.2.2. Stereotipų įtaka lyties atžvilgiu

Daugelių atvejų nesusimąstoma, kodėl vienoje ar kitoje situacijoje pasielgiame taip, o ne kitaip, tiesiog priimame tam tikrą sprendimą. Sprendimas, “gimęs spontaniškai” rodo, kad mes esame įtakojami stereotipų.

Pasaulyje iki šiol labai daug “prietarų su lytiškumo atspalviu”. Nereikia toli ieškoti pavyzdžių: moteris negali būti geru vairuotoju ir net patarlė akcentuoja “moteris už vairo – mirtis už kampo”. Ar tai ne stereotipas? Be to, yra nemažai moterų, kurios pranašesnės už vyrus automobilių vairavime, ypač jei kalbama apie vairavimo saugumą.

Mūsų visuomenėje iki šiol tebegyvuoja socialistinio laikotarpio stereotipai, kurie ženkliai dominuoja valdymo ir politikos srityse.

Socialistinė sistema suformavo patriarchalinių stereotipų visumą: vyras – šeimos galva, buvo orientuotas į darbą, karjerą; moteris – suderindavo darbininkės, “gamybos pirmūnės” priklausomos žmonos, mamos ir šeimnininkės vaidmenis. Nepaisant tų laikų lygiateisiškumo, užfiksuoto įstatymuose, visose veiklos sferose vyras pasirodydavo vertesniu ir tinkamesniu daugeliui darbų, kas labiau buvo pastebima vadybos ir politikos srityse. Vyras gaudavo didesnę atlyginimą, turėjo savo karjeros perspektyvą, o moteris atlikdavo tiek moteriškus darbus, tiek ir vyriškus, o karjera – ne jos nosiai. Gal ir juokingai skamba, bet šiandien moteris tampa vyrų varžovėmis. “Moteriškumo” stereotipas neišnyksta, bet yra papildomas kai kuriais bruožais, kurie anksčiau priklausydavo tik “vyriškumo” stereotipui.

Apibendrintai galima teigti, kad sovietinių laikų suformuotas stereotipas “moteris – darbininkė, mama, žmona” yra išlikęs, ir, be abejo, konservatyvių požiūrių vyrai yra priešiški, agresyviai nusiteikę prieš moteris, siekiančias karjeros. Bet greitai toks požiūris visiškai išnyks. O stereotipai - kaip ir žmonės – senieji miršta, naujieji gimsta. Moters įsiveržimas į vyrų pasaulį formuoja visiškai naujus ir tolyn ne teigiamus stereotipus, pavyzdžiui, moteris vadovė – vienišas žmogus. Tai galima paaiškinti taip: moteriai, siekiančiai karjeros (ateityje tai vadovė ar direktorė), labai dažnai sunku suderinti tris vaidmenis – žmonos, mamos ir profesiją turinčio žmogaus, ir vyrai labiausiai nepitaria žmonos siekimui kopti į karjeros viršūnę.

Per reklamas, serialus, per įvairias laidų programas mūsų televizija aktyviai formuoja naujus stereotipinius požiūrius į moterį: tai yra gražuolės, emocingos, seksualios, jaunos būtybės, kurių paskirtis tik seksualinis tenkinimas ir t. t.

Kaip ir sovietiniais laikais, taip ir šiandien pas mus vis dar priimta tradiciškai skirstyti į vyriškus ir moteriškus vaidmenis – profesijas, pareigas, veiklos sritis. Dažnai profesijų pavadinimai turi lyties identifikaciją, pavyzdžiui, sekretorės vaidmenyje Jūs iš karto įsivaizduojate moterį. Prisiminkite skelbimus: siūlau darbą sekretorei arba reikalingas pardavimo vadybininkas ir t.t. Labai retai pasiūlyme būna toks užrašas – vadybininkas (-ė). Kaip matome, tam tikrose profesijose ryškiai išitvirtino “vyriški”, o tam tikrose – “moteriški” įvaizdžio apibrėžimai. Tai stereotipai.

Taigi šiuolaikinėje visuomenėje susiformavę stereotipai įvairiais aspektais veikia žmonių grupes ir kartais visai ne į teigiamą pusę.

1.2.3. Etniniai stereotipai

Empiriniai sociologiniai etnostereotipų tyrimai Lietuvoje buvo pradėti 7-ojo dešimtmečio pradžioje, tačiau jie nebuvo reprezentatyvūs (Trinkūnienė, 2000).

1989m. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto etnosociologijos skyriuje buvo atlikti pirmieji reprezentatyvūs etnostereotipų tyrimai. Buvo tiriama kokius būdingiausius tautinio charakterio bruožus respondentai priskiria lietuviams, rusams, lenkams, žydams, baltarusiams, totoriams bei estams. Pakartotinai šis tyrimas buvo atliktas 1993m. papildomai klausiant apie prancūzus. Aprašant miestiečių etninės ir tautinės raiškos ypatumus, remtasi daugelio tyrimų duomenimis. Dažniausiai buvo remiamasi 1993-1994 metais Vilniuje ir 1995-1996 m. Kaune atliktų apklausų duomenimis (Trinkūnienė, 2000). Šios dvi apklausos leido palyginti dviejų didžiųjų miestų gyventojų etninių stereotipų ypatumus – panašumus ir skirtumus.

Tyrinėjant buvo nustatyta, kad savos etninės grupės stereotipai ir kitų etninių grupių stereotipai priklauso nuo tiriamos etninės grupės padėties visuomenėje. Kalbėdami apie žydų tautybę, lietuviai rinkosi kitokius bruožus, nei apibūdindami save. Galima sakyti, kad lietuviai suvokė žydus esant visiškai skirtingus ir tolimus. Žydų etninį stereotipą daugiausia sudarė neutralūs valentingumo bruožai – buvo teigiama, kad žydams būdinga apsukrumas, gudrumas, veiklumas, organizuotumas, sugebėjimas prisitaikyti. Tam tikras dvilypumas išryškėjo vertinant žydų požiūrį į tautiškumą. Lietuviai žavėjosi žydų sugebėjimu puoselėti tautinį identitetą, tačiau vertindami, nurodė ir hipertrofuotą tautiškumą, kai teigiama savybė virsta priešybe. (Trinkūnienė, 2000).

2001 m. Lietuvoje buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama įvertinti bendrą apklaustųjų (Kauno aukštųjų mokyklų 1-2 kurso, lietuvių tautybės studentų, iš kurių 150 vaikinių ir 150 merginų) požiūrį į skirtingas etnines grupes (Senvaitytė, 2004). Minėtos apklausos duomenų analizė parodė, kad respondentai palankiau vertina tų tautybių žmones, kuriuos mažiau pažįsta ir

mažiau žino apie jų kultūrą. Išimtis žydai, kuriuos respondentai įvertino gana neblogai, nors jie lietuviams yra gana gerai pažįstami. Prasčiausiai buvo įvertinti lenkų ir rusų tautybės žmonės. Beveik taip prastai kaip ir lenkus, lietuviai vertina ir save. Tai, anot, tyrėjos, rodo didelį lietuvių nepilnavertiškumo kompleksą lyginant save su kitomis tautybėmis (Senvaitytė, 2004).

Manzo & Bailey (2005) atliko tyrimą, kuriame jie išnagrinėjo kokiais būdais visuomenės stereotipai neigiamai formuoja nuomonę apie Kanados juodaodžius jaunuolius. Autorių atliktas tyrimas atskleidė šokiruojančią statistiką, kuri teigia, kad tik 2% kanadiečių yra juodaodžiai, nors pastarieji sudaro 6% visų įkalintųjų. Tai atskleidžia amerikietiškos žiniasklaidos suformuoto stereotipo, kad visi afro-amerikiečiai yra gangsteriai, įtaką kanadiečiams. Tyrėjai duomenis rinko nebaigtų sakinių metodu, kurie buvo užduodami klausimo pavidalu interviu metu. Orientuotasi į respondentų motyvaciją, siekius ir patirtį. Respondentai – sulaikytieji juodaodžiai kurių amžius nuo 14 iki 18 metų. Manzo ir Bailey stengėsi išsiaiškinti, kaip jauni nusikaltėliai „absorbavo“ stereotipus, kurie veikė juos visą savo gyvenimą ir vėliau privertė nukrypti nuo visuomenėje nusistovėjusių teigiamo elgesio normų. Šis deviantinis elgesys patvirtino kultūros stereotipus.

Jaunieji respondentai jautėsi ir galvojo kaip pop kultūros vaizduojami „Juodosios“ kultūros atstovai (scenos pop žvaigždės, atletai) gerąją prasme ir kaip gangsteriai ar banditai blogąją prasme. Įdomu tai, kad apklaustųjų nuomone visuomenė juos automatiškai priskiria „sunkesniajai“ rolei, supanašindama su Holivudo suformuotu jaudinančiu gangsterio įvaizdžiu arba repo muzikos atstovais. Taip pat respondentai pabrėžė kad norint savo bendruomenėje ar draugų rate būti „tikru juodaodžiu“ iš jų buvo tikimasi tam tikro elgesio, kuris rodytų kad asmuo yra tikras juodaodis (Manzo & Bailey, 2005, p. 290).

Daugelis paauglių trokšta susitapatinti su garsiais vardais, įvaizdžiais ar pavojingu įvaizdžiu tam, kad įgytų savo aplinkos pasitikėjimą, pripažinimą, nežiūrint į tai, kad visuomenės požiūris ir nuomonės bus, ir dažnai yra visiškai priešinga. Žiniasklaida ir televizija, pop kultūra taip pat atlieka didžiulį vaidmenį formuojant stereotipus ir įtakojant tų stereotipų taikymą tam tikrai žmonių grupei Kanadoje. Paradoksalu, bet tas pats juodaodis kanadietis kitoje valstybėje būtų vertinamas visiškai kitaip nei Kanadoje. Tačiau Amerikietiškos pop kultūros ir žiniasklaidos suformuotas juodaodžio gangsterio stereotipas prigijo ir Kanadoje.

Naujausi visą pasaulį paveikę įvykiai keičia ir stereotipų formavimąsi bei jų įtaką tam tikroms žmonių grupėms. JAV prezidento barako Omamos išrinkimas, rugsėjo 11 įvykiai ženkliai pakeitė pasaulio bendruomenės požiūrį. Vienu atveju sulaužytas senas stereotipas, kad juodaodžiai žmonės yra „antrarūšiai“, netinkantys valdžiai ir panašiai. Kitavertus po rugsėjo 11 d. tragiškų įvykių visiems arabų kilmės (ar panašioms į juos) žmonėms prilipdytas teroristo stereotipas. Tai nereiškia, kad Obamos išrinkimas prezidentu visiems laikams sulaužė stereotipus apie juodaodžius ar, kad arabai visiems laikams pasmerkti kovoti su jiems „klijuojamu“ stereotipu.

Tai reiškia, kad stereotipai buvo visais laikais, visais laikais jie turėjo įtakos žmonėms, o keičiantis visuomenėms kinta ir stereotipai, bei jų daroma įtaka.

Yra nemažai jau susiformavusių stereotipų apie skirtingų tautybių atstovus. Išstudijavus įvairius literatūros šaltinius buvo sudaryti šiame darbe paminėtų tautybių žmonių stereotipai.

Anglai apibūdinami kaip mandagūs, santūrūs žmonės (Senvaitytė, 2004). Kartu atkreipiamas dėmesys į jų šaltumą, konservatyvumą, savęs aukštinimą (Lewis, 2002).

Amerikiečiai vertinami kaip draugiški, pasipūtę, komunikabilūs, nuoširdūs, nutukę, linksmi (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000). Taip pat jiems priskiriamas tiesmukiškumas, atvirumas (Foster, 2004).

Arabai - kerštingi, karštakošiai, vieningi, religingi, religiniai fanatikai (Kuzmickaitė, Tamošiūnaitė, 2000). Taip pat jie apibūdinami kaip orūs, dosnūs šeiminkai, savimylės (Foster, 2004).

Kinai vertinami, kaip darbštūs, protingi, geri kulinarai, išradingi, pareigingi, mandagūs (Senvaitytė, 2004). Dar jiems priskiriamos tokios savybės kaip pagarbumas, nuolankumas, šeimyniškumas. Jie laikomi mėgstančiais riziką žmonėmis (Foster, 2004).

Lietuviai apibūdinami kaip darbštūs, pavydūs, savanaudžiai, abejingi, taupūs, uždari. (Lewis, 2002). Jie taip pat pristatomi, kaip praktiški, nemėgstantys rizikuoti, nepatiklūs, pesimistai (Foster, 2004).

Rusų tautybės žmonės vertinami, kaip girtuokliai, tinginiai, draugiški, nuoširdūs, linksmi, komunikabilūs (Anglickienė, 2000). Dar jiems priskiriamos tokios savybės kaip spontaniškumas, atvirumas, emociškumas (Foster, 2004).

Žydai vertinami kaip apskrūs, religingi, geri prekybininkai, geri verslininkai, protingi, patriotai (Lewis, 2002). Taip pat jie apibūdinami kaip priešiški, konfliktiški ir gana tiesmukiški žmonės (Foster, 2004).

Afrikiečiai apibūdinami kaip ramūs, taikūs, geraširdžiai, draugiški, nuolankūs (Lewis, 2002).

Apibendrinant visą skyrių galima teigti, kad paauglystė - tai labai sudėtingas pereinamasis amžius žmogaus raidos kelyje, tai pereinamasis laikotarpis nuo vaikystės į suaugusių žmonių gyvenimą, nuo žaidimų, nerūpestingo gyvenimo prie atsakomybės, savarankiškumo, pareigų laikotarpio (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002). Paauglystės metu svarbiausias uždavinys – tapatumo paieška ir savivertės formavimasis. Paauglystės metu didelį vaidmenį savęs vertinimui ir suvokimui atlieka vienmečiai. Grupės elgesį, jos narių ypatumus ir įpročius paauglys laiko sau pavyzdžiu, jais seka. Paauglys perima tam tikrus požiūrius iš savo draugų. Taigi, ir stereotipai persiduoda nuo vieno individo kitam, kas sąlygoja teigiamus ir neigiamus tarpusavio bendravimo bruožus. Stereotipai susidaro kai manoma, kad vienos ar kitos grupės žmonėms būdingos tos pačios

ypatybės, jog jie nesiskiria vienas nuo kito. Stereotipiškai vertinant paveikiamas tiek tų žmonių, tiek savo pačių elgesys. Stereotipai didelę įtaką turi kitų žmonių suvokimui ir nuomonei apie juos susidaryti. Jie palengvina suprasti sudėtingas žmonių tarpusavio sąveikas, tačiau susiaurina ir iškreipia suvokimą. Be to, stereotipai - dažna išankstinės nuomonės apie žmogų susidarymo priežastis.

Klaidinga tapatinti vieną individą su visa tauta, juk kiekvienas iš mūsų turi savų teigiamų ir neigiamų bruožų, tačiau negalima šių bruožų priskirti visai etninei grupei, kuriai priklauso tas individas. Labai svarbu išvelgti gerąsias žmonių savybes, pabrėžti jų teigiamas vertybes, dorovines normas ir nuostatas, tik tokiu būdu mes galime dalinai atsisakyti neigiamo stereotipinio mąstymo, persiduodančio kitiems etninių grupių nariams.

2. PAAUGLIŲ STEREOTIPINIO VERTINIMO YPATUMŲ KITATAUČIŲ ATŽVILGIU TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Norint išsiaiškinti paauglių stereotipinių vertinimų ypatumus kitataučių atžvilgiu atliktas kiekybinis tyrimas, kurį sudarė 3 etapai.

Pirmame etape buvo studijuojama įvairi mokslinė literatūra, įvairūs dokumentai, interneto duomenų bazės. Atitinkamos literatūros analizė leido tiksliau suformuluoti tyrimo problemą, tikslus ir uždavinius.

Antrame etape buvo sudaryta anketa (1 priedas) iš ... klausimų (Beresnevičienė, 1995) ir adaptuota mokyklai. Anketos aiškumas patikrintas apklausus 30 mokinių, klausimai šiek tiek pakoreguoti. *Uždaro tipo anketoje* (1 priedas) pateikti du klausimai skirti išsiaiškinti demografinius duomenis: lytį ir amžių (gautų rezultatų palyginimui). Kitais klausimais paaugliai vertino savo ir kitataučių savybes (vertinimo skalė nuo -3 iki 3, kur -3 ir 3 savybė stipri, vidutinė - 2 ir 2, jei silpna -1 ir 1, o jei tokios savybės nėra -0).

Trečiame etape buvo atlikta tyrimo duomenų analizė naudojantis SPSS 11.0 ir MS Office programinėmis įrangomis, o gautų rezultatų pagalba tikrinamos darbo hipotezės.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
3. Moksleivių apklausa pagal D. Beresnevičienės parengtą anketą (Beresnevičienė, 1995).
4. Aprašomoji statistika, koreliacija, t-testas.

2.2. Tyrimo imtis

Tyrimo imtis. Siekiant ištirti paauglių stereotipinių vertinimų ypatumus kitataučių atžvilgiu atsitiktiniu būdu buvo apklausta 250 Panevėžio rajono vidurinių mokyklų mokinių.

Siekiant duomenų ir rezultatų reprezentatyvumo buvo paskaičiuotas minimalus reikalingų apklausti respondentų skaičius pagal Paniott formulę (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Rekomenduojamas imties dydis skaičiuojant pagal Paniott formulę, esant 5 proc. paklaidai

Generalinės visumos dydis	500	1000	2000	3000	4000	5000	10000	100000
Imties tūris	222	286	333	350	360	370	385	398

Kadangi generalinės visumos dydis - Panevėžio rajono vidurinių mokyklų 6 ir 12 klasių mokiniai, (duomenys gauti pokalbio su Panevėžio rajono švietimo skyriaus vedėju S. Rimkumi metu) neviršija skaičiaus 500 (497), tai imties tūris turi būti ne mažiau kaip 222. Tuo tarpu mano tyrime buvo apklausta 250 respondentų, t. y. daugiau negu 222, todėl tyrimo duomenis galima laikyti patikimais.

Pristatant tyrimo imtį tikslinga būtų apžvelgti respondentų pasiskirstymą pagal lytį ir klasę (žr. 2 lentelė).

2 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir klasę

Kintamieji		Respondentai	
		skaičius	%
Lytis	mergaitės	112	44,8
	berniukai	138	55,2
Klasė	6	133	53,2
	12	117	46,8
Viso:		250	100

Kaip matyti iš 2 lentelėje pateiktų duomenų, buvo apklausta 112 mergaičių ir 138 berniukai. 133 respondentai mokosi šeštoje klasėje (12-13 metų) ir 117 - dvyliktoje klasėje (17-18 metų). Abiejų amžiaus grupių respondentų skaičius yra beveik vienodas.

Tyrimo etika. Tyrimo metu laikytasi tyrimo etikos principų: paprašyta respondentų sutikimo atsakyti į anketos klausimus, pabrėžiant jų apsisprendimo teisę dalyvauti ar nedalyvauti tyrime (teisė savarankiškai apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime). Respondentams buvo garantuotas anonimiškumas ir konfidencialumas.

2.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

2.3.1. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos

Santykis su savimi ir santykiai su kitais žmonėmis iš esmės yra susiję. Todėl, kuo asmens savęs vertinimas yra aukštesnis, tuo geriau jis vertina ir kitus žmones (Sprindžiūnas, 2001). Savosios vertės lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, stipriai veikia mūsų tarpasmeninius santykius, veiklos tikslų ir krypties pasirinkimą bei jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose ir t.t. (Dildienė, 1995). Todėl tyrimu buvo siekiama nustatyti sąsajas tarp savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo.

Pirmiausia buvo bandoma nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „stiprus“ (žr. 3 lentelė).

3 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „stiprus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,206	0,001	250
anglai	0,122	0,053	250
kinai	0,139	0,028	250
arabai	0,209	0,001	250
amerikiečiai	0,061	0,337	250
nigerijiečiai	0,048	0,448	250
rusai	0,276	0,000	250
žydai	0,197	0,002	250

Gauti rezultatai rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „stiprus“ siejasi tiek vertinant lietuvių ($r = 0,206$, $p = 0,001$), tiek kinų ($r = 0,139$, $p = 0,028$), arabų ($r = 0,209$, $p = 0,001$), rusų ($r = 0,276$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,197$, $p = 0,002$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai save įvertino pagal šį parametą, tuo geriau įvertino lietuvius, kinus, arabus, rusus ir žydus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „nuolaidus“ (žr. 4 lentelė).

4 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „nuolaidus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,011	0,864	250
anglai	0,082	0,199	250
kinai	0,145	0,022	250
arabai	0,123	0,051	250
amerikiečiai	0,152	0,016	249
nigerijiečiai	0,048	0,448	250
rusai	0,019	0,770	250
žydai	0,177	0,005	250

Gauti rezultatai rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „nuolaidus“ siejasi vertinant kinų ($r = 0,145$, $p = 0,022$), amerikiečių ($r = 0,152$, $p = 0,016$) ir žydų ($r = 0,177$, $p = 0,005$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai save įvertino pagal šį parametą, tuo geriau įvertino kinus, amerikiečius ir žydus.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „aktyvus“ (žr. 5 lentelė).

5 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „aktyvus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,129	0,042	250
anglai	0,178	0,005	250
kinai	0,026	0,687	250
arabai	0,060	0,343	250
amerikiečiai	0,083	0,189	250
nigerijiečiai	0,054	0,394	250
rusai	0,236	0,000	250
žydai	0,127	0,045	250

Gauti rezultatai rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „aktyvus“ siejasi vertinant lietuvių ($r = 0,129$, $p = 0,042$), anglų ($r = 0,178$, $p = 0,005$), rusų ($r = 0,236$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,127$, $p = 0,045$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai save įvertino pagal šį parametą, tuo geriau įvertino lietuvius, anglus, rusus ir žydus.

Buvo bandoma nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „taikus“ (žr. 6 lentelė).

6 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „taikus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,150	0,017	250
anglai	0,091	0,150	250
kinai	0,222	0,000	250
<i>arabai</i>	<i>0,322</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
amerikiečiai	0,215	0,001	250
nigerijiečiai	0,185	0,003	250
rusai	0,079	0,215	250
žydai	0,346	0,000	250

Gauti rezultatai rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „taikus“ siejasi vertinant lietuvių ($r = 0,150$, $p = 0,017$), kinų ($r = 0,222$, $p = 0,000$), amerikiečių ($r = 0,215$, $p = 0,001$) ir nigerijiečių ($r = 0,185$, $p = 0,003$) tautybes. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir arabų, kai ($r = 0,322$, $p = 0,000$) bei žydų, kai ($r = 0,346$, $p = 0,000$) tautybių.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „taikus“, tuo geriau pagal šį parametą buvo vertinami lietuviai, kinai, arabai, amerikiečiai, nigerijiečiai ir žydai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „greitas“ (žr. 7 lentelė).

7 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „greitas“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,240	0,000	250
anglai	0,229	0,000	250
kinai	- 0,037	0,558	250
arabai	0,137	0,030	250
amerikiečiai	0,147	0,020	248
nigerijiečiai	0,121	0,056	250
rusai	0,332	0,000	250
žydai	0,108	0,088	250

Iš gautų rezultatų matyti, kad savęs vertinimas pagal parametą „greitas“ siejasi vertinant lietuvių ($r = 0,240$, $p = 0,000$), anglų ($r = 0,229$, $p = 0,000$), arabų ($r = 0,137$, $p = 0,030$) ir amerikiečių ($r = 0,147$, $p = 0,020$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp paauglių savęs vertinimo ir rusų vertinimo, kai ($r = 0,332$, $p = 0,000$).

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „greitas“, tuo geriau pagal šį parametą buvo vertinami lietuviai, anglai, arabai, amerikiečiai ir rusai.

Buvo bandoma nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „draugiškas“ (žr. 8 lentelė).

8 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „draugiškas“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,239	0,000	250
<i>anglai</i>	<i>0,384</i>	<i>0,000</i>	<i>245</i>
kinai	0,138	0,029	250
<i>arabai</i>	<i>0,327</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
amerikiečiai	0,195	0,002	250
<i>nigerijiečiai</i>	<i>0,355</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
rusai	0,266	0,000	250
žydai	0,204	0,001	247

Atlikus duomenų analizę gauta, kad savęs vertinimas pagal šį parametą siejasi vertinant lietuvių ($r = 0,239$, $p = 0,000$), kinų ($r = 0,138$, $p = 0,029$) amerikiečių ($r = 0,195$, $p = 0,002$), rusų ($r = 0,266$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,204$, $p = 0,001$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir arabų vertinimo, kai ($r = 0,327$, $p = 0,000$), bei nigerijiečių vertinimo, kai ($r = 0,355$, $p = 0,000$).

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „draugiškas“, tuo geriau pagal šį parametą buvo vertinami lietuviai ir visi išvardinti kitataučiai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „protingas“ (žr. 9 lentelė).

9 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „protingas“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,084	0,188	250
anglai	0,178	0,005	250
kinai	0,265	0,000	250
arabai	0,130	0,040	250
amerikiečiai	0,244	0,000	248
nigerijiečiai	0,151	0,017	250
<i>rusai</i>	<i>0,353</i>	<i>0,000</i>	<i>236</i>
<i>žydai</i>	<i>0,340</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>

Gauti duomenys rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „protingas“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,178$, $p = 0,005$), kinų ($r = 0,265$, $p = 0,000$), arabų ($r = 0,130$, $p = 0,040$),

amerikiečių ($r = 0,244$, $p = 0,000$) ir nigerijiečių ($r = 0,151$, $p = 0,017$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir žydų, kai ($r = 0,340$, $p = 0,000$), bei rusų, kai ($r = 0,353$, $p = 0,000$) vertinimo.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „protingas“, tuo geriau buvo vertinami pagal šį parametą visi išvardinti kitataučiai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „atladus“ (žr. 10 lentelė).

10 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „atladus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,328	0,000	250
anglai	0,277	0,000	250
kinai	0,127	0,046	246
<i>arabai</i>	<i>0,306</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
amerikiečiai	0,232	0,000	250
nigerijiečiai	0,162	0,011	246
<i>rusai</i>	<i>0,308</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
žydai	0,257	0,000	250

Gauti rezultatai rodo, kad savęs vertinimas pagal parametą „atladus“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,277$, $p = 0,000$), kinų ($r = 0,127$, $p = 0,046$), amerikiečių ($r = 0,323$, $p = 0,000$), nigerijiečių ($r = 0,162$, $p = 0,011$) ir žydų ($r = 0,257$, $p = 0,000$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir arabų, kai ($r = 0,306$, $p = 0,000$), bei rusų, kai ($r = 0,308$, $p = 0,000$) vertinimo.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „atladus“, tuo geriau pagal šį parametą buvo vertinami visi išvardinti kitataučiai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi savęs vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „pagarbus“ (žr. 11 lentelė).

11 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „pagarbus“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
<i>lietuviai</i>	0,319	0,000	250
anglai	0,107	0,093	249
<i>kinai</i>	0,400	0,000	250
arabai	0,173	0,006	250
amerikiečiai	0,245	0,000	250
nigerijiečiai	0,299	0,000	250
<i>rusai</i>	0,343	0,000	250
<i>žydai</i>	0,398	0,000	247

Išanalizavus duomenis gauta, kad savęs vertinimas pagal parametą „pagarbus“ siejasi vertinant arabų ($r = 0,173$, $p = 0,006$), amerikiečių ($r = 0,245$, $p = 0,000$), nigerijiečių ($r = 0,299$, $p = 0,000$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir lietuvių, kai ($r = 0,319$, $p = 0,000$), kinų ($r = 0,400$, $p = 0,000$), rusų ($r = 0,343$, $p = 0,000$) bei žydų, kai ($r = 0,398$, $p = 0,000$) vertinimo.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis paauglių savęs vertinimas pagal parametą „pagarbus“, tuo geriau buvo vertinami pagal šį parametą lietuviai, kinai, arabai, amerikiečiai, nigerijiečiai, rusai ir žydai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „teisingas“ (žr. 12 lentelė).

12 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „teisingas“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
lietuviai	0,273	0,000	250
anglai	0,162	0,011	250
kinai	0,252	0,000	250
arabai	0,191	0,002	250
amerikiečiai	0,220	0,000	250
<i>nigerijiečiai</i>	0,455	0,000	250
<i>rusai</i>	0,330	0,000	250
<i>žydai</i>	0,354	0,000	250

Iš gautų rezultatų matyti, kad savęs vertinimas pagal parametą „teisingas“ siejasi vertinant visų tautybių žmones.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „teisingas“, tuo geriau buvo vertinami pagal šį parametą lietuviai ir visi išvardinti kitataučiai.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kaip siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „dėmesingas“ (žr. 13 lentelė).

13 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „dėmesingas“

Kitataučių vertinimas	Savęs vertinimas		
	r	p	N
<i>lietuviai</i>	0,307	0,000	250
anglai	0,245	0,000	250
kinai	0,258	0,000	250
arabai	0,184	0,003	250
amerikiečiai	0,180	0,004	250
nigerijiečiai	0,206	0,001	250
<i>rusai</i>	0,380	0,000	250
žydai	0,173	0,006	250

Atlikus gautų duomenų analizę gauta, kad savęs vertinimas pagal parametą „dėmesingas“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,245$, $p = 0,000$), kinų ($r = 0,258$, $p = 0,000$), arabų ($r = 0,184$, $p = 0,003$), amerikiečių ($r = 0,180$, $p = 0,004$), nigerijiečių ($r = 0,206$, $p = 0,001$) ir žydų ($r = 0,173$, $p = 0,006$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp savęs vertinimo ir lietuvių, kai ($r = 0,307$, $p = 0,000$) bei rusų, kai ($r = 0,380$, $p = 0,000$) vertinimo.

Taigi, galima teigti, kad kuo geresnis buvo paauglių savęs vertinimas pagal parametą „dėmesingas“, tuo geriau pagal šį parametą buvo vertinami lietuviai ir visi išvardinti kitataučiai.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „stiprus“ (žr. 14 lentelė).

14 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „stiprus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,116	0,066	250
kinai	0,215	0,001	250
arabai	0,194	0,002	250
amerikiečiai	0,263	0,000	250
nigerijiečiai	0,183	0,004	250
<i>rusai</i>	<i>0,315</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
žydai	0,151	0,017	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „stiprus“ siejasi vertinant kinų ($r = 0,215$, $p = 0,001$), arabų ($r = 0,194$, $p = 0,002$), amerikiečių ($r = 0,263$, $p = 0,000$), nigerijiečių ($r = 0,183$, $p = 0,004$) ir žydų ($r = 0,151$, $p = 0,017$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp lietuvių vertinimo ir rusų vertinimo, kai ($r = 0,315$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai pagal šį parametą įvertino lietuvius, tuo geriau jie įvertino kinus, arabus, amerikiečius, nigerijiečius, rusus ir žydus.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „nuolaidus“ (žr. 15 lentelė).

15 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „nuolaidus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,030	0,635	250
kinai	0,182	0,004	250
arabai	0,270	0,000	250
amerikiečiai	0,277	0,000	249
nigerijiečiai	- 0,080	0,209	250
<i>rusai</i>	<i>0,324</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
žydai	- 0,006	0,928	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „nuolaidus“ siejasi vertinant kinų ($r = 0,182$, $p = 0,004$), arabų ($r = 0,270$, $p = 0,000$) ir amerikiečių ($r = 0,277$, $p = 0,000$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp lietuvių ir rusų vertinimo, kai ($r = 0,324$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai lietuvius įvertino pagal šį parametą, tuo geriau jie įvertino kinus, arabus, amerikiečius ir rusus.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „aktyvus“ (žr. 16 lentelė).

16 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „aktyvus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,110	0,082	250
kinai	0,063	0,321	250
arabai	0,124	0,051	250
amerikiečiai	0,130	0,040	250
nigerijiečiai	- 0,022	0,735	250
rusai	0,223	0,000	250
žydai	0,223	0,000	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „aktyvus“ siejasi vertinant amerikiečių ($r = 0,130$, $p = 0,040$), rusų ($r = 0,223$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,223$, $p = 0,000$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai pagal šį parametą įvertino lietuvius, tuo geriau jie įvertino amerikiečius, rusus ir žydus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti, ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „taikus“ (žr. 17 lentelė).

17 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „taikus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,253	0,000	250
kinai	0,018	0,777	250
arabai	0,241	0,000	250
amerikiečiai	0,195	0,002	250
nigerijiečiai	0,281	0,000	250
rusai	0,067	0,294	250
žydai	0,154	0,015	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „taikus“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,253$, $p = 0,000$), arabų ($r = 0,241$, $p = 0,000$), amerikiečių ($r = 0,195$, $p = 0,002$), nigerijiečių ($r = 0,281$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,154$, $p = 0,015$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai pagal šį parametą įvertino lietuvius, tuo geriau jie įvertino anglus, arabus, amerikiečius, nigerijiečius ir žydus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama nustatyti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „greitas“ (žr. 18 lentelė).

18 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „greitas“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	- 0,044	0,492	250
kinai	0,152	0,016	250
arabai	0,289	0,000	250
amerikiečiai	- 0,167	0,008	250
nigerijiečiai	0,076	0,233	250
rusai	0,117	0,066	250
žydai	0,045	0,479	250

Atlikus gautų duomenų analizę gauta, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „greitas“ siejasi vertinant kinų ($r = 0,152$, $p = 0,016$), arabų ($r = 0,289$, $p = 0,000$) ir amerikiečių ($r = - 0,167$, $p = 0,008$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai pagal šį parametą įvertino lietuvius, tuo geriau jie įvertino kinus, arabus ir amerikiečius.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „draugiškas“ (žr. 19 lentelė).

19 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „draugiškas“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,138	0,030	245
kinai	0,116	0,067	250
arabai	0,148	0,019	250
amerikiečiai	0,100	0,116	250
nigerijiečiai	0,103	0,106	250
rusai	0,246	0,000	250
žydai	0,202	0,001	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „draugiškas“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,138$, $p = 0,030$), arabų ($r = 0,148$, $p = 0,019$), rusų ($r = 0,246$, $p = 0,000$) ir žydų ($r = 0,202$, $p = 0,001$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai lietuvius įvertino pagal šį parametą tuo geriau jie įvertino anglus, arabus, rusus ir žydus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „protingas“ (žr. 20 lentelė).

20 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „protingas“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,261	0,000	250
kinai	- 0,005	0,943	250
arabai	0,014	0,831	250
amerikiečiai	0,159	0,012	248
nigerijiečiai	0,058	0,360	250
rusai	0,264	0,000	250
žydai	- 0,008	0,901	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „protingas“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,261$, $p = 0,000$), amerikiečių ($r = 0,159$, $p = 0,012$) ir rusų ($r = 0,264$, $p = 0,000$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai lietuvius įvertino pagal šį parametą tuo geriau įvertino anglus, amerikiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „atladus“ (žr. 21 lentelė).

21 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „atladus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,000	0,995	250
kinai	- 0,058	0,364	246
arabai	0,349	0,000	250
amerikiečiai	0,246	0,000	250
nigerijiečiai	0,171	0,007	246
rusai	0,420	0,000	250
žydai	- 0,123	0,053	250

Gauti rezultatai parodė, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „atlaidus“ siejasi vertinant amerikiečių ($r = 0,246$, $p = 0,000$) ir nigerijiečių ($r = 0,171$, $p = 0,007$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp lietuvių ir arabų vertinimo, kai ($r = 0,349$, $p = 0,000$) bei rusų vertinimo, kai ($r = 0,420$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai įvertino lietuvius pagal šį parametą, tuo geriau jie įvertino arabus, amerikiečius, nigerijiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „pagarbus“ (žr. 22 lentelė).

22 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „pagarbus“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,040	0,526	249
kinai	0,124	0,049	250
arabai	- 0,024	0,706	250
<i>amerikiečiai</i>	<i>0,318</i>	<i>0,000</i>	<i>250</i>
nigerijiečiai	0,096	0,130	250
rusai	0,220	0,000	250
žydai	0,283	0,000	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „pagarbus“ siejasi vertinant kinų ($r = 0,124$, $p = 0,049$), rusų ($r = 0,220$, $p = 0,000$) bei žydų ($r = 0,283$, $p = 0,000$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp lietuvių ir amerikiečių vertinimo, kai ($r = 0,318$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai įvertino lietuvius pagal šį parametą, tuo geriau jie įvertino kinus, amerikiečius, rusus ir žydus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautų atstovų vertinimu pagal parametą „teisingas“ (žr. 23 lentelė).

23 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „teisingas“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,135	0,033	250
kinai	0,172	0,006	250
arabai	0,037	0,563	250
amerikiečiai	0,050	0,435	250
nigerijiečiai	0,226	0,000	250
rusai	0,129	0,042	250
žydai	0,073	0,247	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „teisingas“ siejasi vertinant anglų ($r = 0,135$, $p = 0,033$), kinų ($r = 0,172$, $p = 0,006$), nigerijiečių ($r = 0,226$, $p = 0,000$), bei rusų ($r = 0,129$, $p = 0,042$) tautybių žmones.

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai įvertino lietuvius pagal šį parametą, tuo geriau jie įvertino anglus, kinus, nigerijiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar siejasi lietuvių vertinimas su kitų tautybių atstovų vertinimu pagal parametą „dėmesingas“ (žr. 24 lentelė).

24 lentelė

Lietuvių ir kitataučių vertinimo sąsajos pagal parametą „dėmesingas“

Kitataučių vertinimas	Lietuvių vertinimas		
	r	p	N
anglai	0,202	0,001	250
kinai	0,110	0,082	250
arabai	0,113	0,074	250
amerikiečiai	0,278	0,000	250
nigerijiečiai	0,249	0,000	250
rusai	0,308	0,000	250
žydai	0,146	0,021	250

Gauti rezultatai rodo, kad lietuvių vertinimas pagal parametą „dėmesingas“ siejasi vertinant anglų, kai ($r = 0,202$, $p = 0,001$), amerikiečių, kai ($r = 0,278$, $p = 0,000$), nigerijiečių, kai ($r = 0,249$, $p = 0,000$) ir žydų, kai ($r = 0,146$, $p = 0,021$) tautybių žmones. Statistiškai reikšmingas ryšys gautas tarp lietuvių ir rusų vertinimo, kai ($r = 0,308$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad kuo geriau paaugliai lietuvius įvertino pagal šį parametą, tuo geriau jie įvertino ir anglus, amerikiečius, nigerijiečius, rusus ir žydus.

2. 3.2. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas lyties aspektu

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, buvo palyginti duomenys pagal parametą „stiprus“ (žr. 25 lentelė).

25 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „stiprus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,54	1,659	1,76	1,246	1,046	248	0,296
lietuviai	1,70	1,791	1,63	1,802	-0,281	248	0,779
anglai	1,16	1,547	0,34	1,780	-3,784	248	0,000
kinai	1,13	1,773	0,44	1,799	-2,892	248	0,004
arabai	1,18	1,744	0,56	1,864	-2,602	248	0,010
amerikiečiai	1,23	1,618	0,88	1,937	-1,481	248	0,140
nigerijiečiai	0,86	1,931	0,37	2,058	-1,854	248	0,065
rusai	1,79	1,626	1,35	1,800	-1,975	248	0,049
žydai	0,78	1,786	- 0,15	1,907	-3,827	248	0,000

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: anglų ($t = -3,784$, $p = 0,000$), kinų ($t = -2,892$, $p = 0,004$), arabų ($t = -2,602$, $p = 0,010$), rusų ($t = -1,975$, $p = 0,049$) ir žydų ($t = -3,827$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „stiprus“ vaikinai vertina geriau nei merginos anglus, kinus, arabus, rusus ir žydus.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, buvo palyginti duomenys pagal parametą „nuolaidus“ (žr. 26 lentelė).

26 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „nuolaidus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	0,09	2,218	0,88	1,912	2,810	248	0,005
lietuviai	1,18	2,076	0,84	2,108	-1,244	248	0,215
anglai	0,35	1,866	0,10	1,749	-1,024	248	0,307
kinai	0,73	1,855	- 0,07	1,807	-3,250	248	0,001
arabai	0,38	1,951	- 0,07	1,636	-1,819	248	0,070
amerikiečiai	0,37	1,695	0,58	1,679	0,933	247	0,352
nigerijiečiai	0,68	1,566	0,34	1,692	-1,613	248	0,108
rusai	0,65	1,902	0,21	1,879	-1,733	248	0,084
žydai	0,21	2,041	- 0,22	1,850	-1,627	248	0,105

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir kinų vertinimas: savivertės ($t = 2,810$, $p = 0,005$) ir kinų ($t = - 3,250$, $p = 0,001$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „nuolaidus“ save geriau vertina merginos, o kinus pagal šį parametą geriau vertina vaikinai.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „aktyvus“ (žr. 27 lentelė).

27 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „aktyvus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,57	1,375	0,93	1,532	-3,375	248	0,001
lietuviai	1,78	1,647	1,59	1,711	-0,844	248	0,400
anglai	0,93	1,869	0,50	1,643	-1,787	248	0,075
kinai	1,38	1,425	1,00	1,572	-1,954	248	0,052
arabai	1,07	1,638	0,50	1,583	-2,658	248	0,008
amerikiečiai	0,71	1,856	1,03	1,875	1,296	248	0,196
nigerijiečiai	0,66	1,713	0,30	1,809	-1,558	248	0,121
rusai	1,40	1,819	0,95	1,827	-1,851	248	0,065
žydai	0,51	1,682	0,21	1,835	-1,311	248	0,191

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir arabų vertinimas: savivertės ($t = -3,375$, $p = 0,001$) ir arabų ($t = -2,658$, $p = 0,008$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „aktyvus“ save ir arabus geriau vertina vaikinai.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, buvo palyginti duomenys pagal parametą „taikus“ (žr. 26 lentelė).

28 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „taikus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,52	1,901	1,22	1,560	-1,247	248	0,214
lietuviai	1,26	1,859	0,81	2,067	-1,718	248	0,087
anglai	1,09	1,633	0,19	1,677	-4,098	248	0,000
kinai	1,13	1,688	0,29	1,721	-3,701	248	0,000
arabai	0,43	1,966	- 0,38	1,723	-3,227	248	0,001
amerikiečiai	0,80	1,647	1,00	1,423	0,960	248	0,338
nigerijiečiai	0,81	1,764	0,24	1,721	-2,433	248	0,016
rusai	0,78	1,991	0,23	1,902	-2,099	248	0,037
žydai	0,27	1,532	0,12	1,798	-0,729	248	0,466

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių tautybių žmonių vertinimas: anglų ($t = -4,098$, $p = 0,000$), kinų ($t = -3,701$, $p = 0,000$), arabų ($t = -3,227$, $p = 0,001$), nigerijiečių ($t = -2,433$, $p = 0,016$) ir rusų ($t = -2,099$, $p = 0,037$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „stiprus“ vaikinai vertina geriau nei merginos anglus, kinus, arabus, nigerijiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „greitas“ (žr. 29 lentelė).

29 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „greitas“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,77	1,216	0,95	1,644	-4,441	248	0,000
lietuviai	1,75	1,442	1,27	1,772	-2,319	248	0,021
anglai	0,90	1,682	0,00	1,534	-4,123	248	0,000
kinai	1,34	1,640	0,88	1,655	-2,062	248	0,040
arabai	0,96	1,506	0,45	1,592	-2,494	248	0,013
amerikiečiai	1,29	3,598	0,80	1,574	-1,203	246	0,230
nigerijiečiai	1,16	1,669	0,56	1,932	-2,557	248	0,011
rusai	1,61	1,561	1,16	1,775	-2,051	248	0,041
žydai	0,90	1,602	0,19	1,825	-3,199	248	0,002

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių kitataučių vertinimas: savivertės ($t = -4,441$, $p = 0,000$), lietuvių ($t = -2,319$, $p = 0,021$), anglų ($t = -4,123$, $p = 0,000$), kinų ($t = -2,062$, $p = 0,040$), arabų ($t = -2,494$, $p = 0,013$), nigerijiečių ($t = -2,557$, $p = 0,011$), rusų ($t = -2,051$, $p = 0,041$) ir žydų ($t = -3,199$, $p = 0,002$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „stiprus“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, lietuvius, anglus, kinus, arabus, nigerijiečius, rusus ir žydus.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, buvo palyginti duomenys pagal parametą „draugiškas“ (žr. 30 lentelė).

30 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „draugiškas“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	2,21	1,363	1,43	1,739	-3,884	248	0,000
lietuviai	1,48	1,746	1,15	1,732	-1,400	248	0,163
anglai	1,43	1,353	0,73	1,641	-3,589	243	0,000
kinai	1,27	1,731	1,27	1,731	-2,888	248	0,004
arabai	0,66	1,865	-0,16	1,548	-3,500	248	0,001
amerikiečiai	1,13	1,571	1,30	1,423	0,860	248	0,391
nigerijiečiai	1,26	1,596	0,24	1,742	-4,613	248	0,000
rusai	1,38	1,784	0,28	1,767	-4,643	248	0,000
žydai	0,42	1,893	0,14	1,898	-1,093	245	0,275

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių tautybių žmonių vertinimas: savivertės ($t = -3,884$, $p = 0,000$), anglų ($t = -3,589$, $p = 0,000$), kinų ($t = -2,888$, $p = 0,004$), arabų ($t = -3,500$, $p = 0,001$), nigerijiečių ($t = -4,613$, $p = 0,000$) ir rusų ($t = -4,643$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „draugiškas“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, anglius, kinus, arabus, nigerijiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „protingas“ (žr. 31 lentelė).

31 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „protingas“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,86	1,124	1,49	1,308	-2,344	248	0,020
lietuviai	1,84	1,167	1,35	1,727	-2,672	248	0,008
anglai	1,35	1,767	0,67	1,779	-2,854	248	0,005
kinai	1,85	1,402	1,20	1,827	-3,157	248	0,002
arabai	0,79	1,674	0,40	1,566	-1,822	248	0,070
amerikiečiai	1,06	1,618	1,44	1,508	1,803	246	0,073
nigerijiečiai	0,79	1,493	0,22	1,875	-2,600	248	0,010
rusai	1,34	1,676	0,79	1,547	-2,436	234	0,016
žydai	0,60	1,537	0,21	1,873	-1,784	248	0,076

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių tautybių žmonių vertinimas: savivertės ($t = -2,344$, $p = 0,020$), lietuvių ($t = -2,672$, $p = 0,008$), anglų ($t = -2,854$, $p = 0,005$), kinų ($t = -3,157$, $p = 0,002$), nigerijiečių ($t = -2,600$, $p = 0,010$) ir rusų ($t = -2,436$, $p = 0,016$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „draugiškas“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, anglius, kinus, arabus, nigerijiečius ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „atlaidus“ (žr. 32 lentelė).

32 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „atlaidus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,01	2,118	1,49	1,461	1,888	248	0,060
lietuviai	0,84	2,082	1,07	1,774	0,888	248	0,375
anglai	0,95	1,629	0,09	1,719	-3,854	248	0,000
kinai	0,99	1,703	0,45	1,726	-2,362	244	0,019
arabai	0,01	2,066	-0,36	1,615	-1,455	248	0,147
amerikiečiai	0,88	1,641	0,70	1,557	-0,869	248	0,386
nigerijiečiai	0,83	1,679	0,13	1,768	-3,075	244	0,002
rusai	0,43	2,037	-0,13	1,761	-2,164	248	0,031
žydai	0,34	1,760	0,13	1,801	-0,904	248	0,367

Atlikus gautų duomenų analizę gauta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: anglų ($t = -3,854$, $p = 0,000$), kinų ($t = -2,362$, $p = 0,019$), nigerijiečių ($t = -3,075$, $p = 0,002$) ir rusų ($t = -2,164$, $p = 0,031$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „atlaidus“ vaikinai vertina geriau nei merginos anglus, kinus, nigerijiečius ir rusus.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, buvo palyginti duomenys pagal parametą „pagarbus“ (žr. 33 lentelė).

33 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „pagarbus“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,91	1,381	1,50	1,404	-2,243	248	0,026
lietuviai	1,20	1,850	1,07	1,585	-0,534	248	0,594
anglai	1,23	1,581	0,38	1,845	-3,820	247	0,000
kinai	1,38	1,412	0,94	1,738	-2,169	248	0,031
arabai	0,49	1,678	0,03	1,634	-2,046	248	0,042
amerikiečiai	1,15	1,513	1,09	1,539	-0,293	248	0,770
nigerijiečiai	1,06	1,715	0,72	1,699	-1,494	248	0,136
rusai	1,21	1,604	0,21	1,702	-4,603	248	0,000
žydai	0,37	1,676	0,23	1,678	-0,597	248	0,551

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių kitataučių vertinimas: savivertės ($t = -2,243$, $p = 0,026$), anglų ($t = -3,820$, $p = 0,000$), kinų ($t = -2,169$, $p = 0,031$), arabų ($t = -2,046$, $p = 0,042$) ir rusų ($t = -4,603$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „pagarbus“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, anglus, kinus, arabus ir rusus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „teisingas“ (žr. 34 lentelė).

34 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „teisingas“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	2,08	1,062	1,35	1,326	-4,731	248	0,000
lietuviai	1,35	1,754	1,16	1,728	-0,822	248	0,412
anglai	1,29	1,531	0,62	1,448	-3,380	248	0,001
kinai	1,03	1,429	0,91	1,621	-0,620	248	0,536
arabai	0,23	1,831	-0,06	1,332	-1,271	248	0,205
amerikiečiai	1,12	1,502	0,94	1,683	-0,864	248	0,389
nigerijiečiai	1,06	1,426	-0,16	1,644	-6,111	248	0,000
rusai	0,98	1,735	0,38	1,743	-2,584	248	0,010
žydai	0,70	1,614	0,23	1,902	-2,049	248	0,041

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių kitataučių vertinimas: savivertės ($t = -4,731$, $p = 0,000$), anglų ($t = -3,380$, $p = 0,001$), nigerijiečių ($t = -6,111$, $p = 0,000$), rusų ($t = -2,584$, $p = 0,010$) ir žydų ($t = -2,049$, $p = 0,041$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „teisingas“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, anglus, nigerijiečius, rusus ir žydus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo lyties, pagal parametą „dėmesingas“ (žr. 35 lentelė).

35 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „dėmesingas“ lyties aspektu

	vyras		moteris		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,90	1,408	1,48	1,378	-2,254	248	0,025
lietuviai	1,41	1,810	1,13	1,933	-1,162	248	0,246
anglai	1,52	1,275	0,58	1,798	-4,769	248	0,000
kinai	1,31	1,521	0,35	1,686	-4,575	248	0,000
arabai	0,65	1,859	0,40	1,544	-1,073	248	0,284
amerikiečiai	0,99	1,334	0,78	1,575	-1,103	248	0,271
nigerijiečiai	0,86	1,444	0,30	1,729	-2,706	248	0,007
rusai	1,08	1,776	0,38	1,723	-2,972	248	0,003
žydai	0,60	1,656	0,28	1,908	-1,396	248	0,164

Gautų duomenų analizė parodo, kad statistškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių kitataučių vertinimas: savivertės ($t = -2,254$, $p = 0,025$), anglų ($t = -4,769$, $p = 0,000$), kinų ($t = -4,575$, $p = 0,000$), nigerijiečių ($t = -2,706$, $p = 0,007$) ir rusų ($t = -2,972$, $p = 0,003$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „dėmesingas“ vaikinai vertina geriau nei merginos save, anglus, kinus, nigerijiečius ir rusus.

2.3.3. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas skirtingose amžiaus grupėse

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus pagal parametą „stiprus“ (žr. 36 lentelė).

36 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „stiprus“ skirtingose amžiaus grupėse

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,51	1,739	1,74	1,248	1,154	248	0,249
lietuviai	1,73	1,793	1,61	1,795	-0,539	248	0,591
anglai	0,92	1,603	0,82	1,755	-0,491	248	0,624
kinai	0,83	1,913	0,97	1,686	0,605	248	0,546
arabai	0,65	1,908	1,32	1,618	3,009	248	0,003
amerikiečiai	0,68	1,836	1,59	1,486	4,249	248	0,000
nigerijiečiai	0,32	2,245	1,11	1,547	3,188	248	0,002
rusai	1,69	1,720	1,58	1,678	-0,513	248	0,608
žydai	0,33	1,774	0,61	1,987	1,160	248	0,247

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių: arabų ($t = 3,009$, $p = 0,003$), amerikiečių ($t = 4,249$, $p = 0,000$), nigerijiečių ($t = 3,188$, $p = 0,002$) vertinimas.

Taigi, gauta, kad pagal parametą „stiprus“ vyresnieji paaugliai (17-18 metų) vertina geriau nei jaunesnieji (12-13 metų) arabus, amerikiečius ir nigerijiečius.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „nuolaidus“ (žr. 33 lentelė).

37 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „nuolaidus“
skirtingose amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	0,19	2,237	0,56	2,032	-1,385	248	0,167
lietuviai	1,33	2,022	0,76	2,132	2,169	248	0,031
anglai	0,14	1,938	0,42	1,688	-1,225	248	0,222
kinai	0,73	1,684	0,14	2,030	2,522	248	0,012
arabai	0,62	1,731	-0,22	1,903	3,649	248	0,000
amerikiečiai	0,31	1,668	0,58	1,708	-1,263	247	0,208
nigerijiečiai	0,64	1,712	0,48	1,501	0,783	248	0,434
rusai	0,83	1,848	0,83	1,848	2,981	248	0,003
žydai	0,00	1,973	0,13	2,002	-0,509	248	0,611

Atlikus gautų duomenų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: lietuvių ($t = 2,169$, $p = 0,031$), kinų ($t = 2,522$, $p = 0,012$), arabų ($t = 3,649$, $p = 0,000$) ir rusų ($t = 2,981$, $p = 0,003$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „nuolaidus“ jaunesnieji paaugliai (12-13 metų) vertina geriau nei vyresnieji (17-18 metų) lietuvius, kinus, arabus ir rusus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus pagal parametą „aktyvus“ (žr. 38 lentelė).

38 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „aktyvus“ skirtingose amžiaus grupėse

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,47	1,555	1,21	1,338	1,407	248	0,161
lietuviai	1,67	1,778	1,77	1,539	-0,473	248	0,637
anglai	0,76	1,772	0,80	1,844	-0,192	248	0,848
kinai	1,29	1,521	1,21	1,448	0,467	248	0,641
arabai	0,82	1,618	0,94	1,668	-0,580	248	0,563
amerikiečiai	0,44	1,884	1,26	1,749	-3,589	248	0,000
nigerijiečiai	0,53	1,853	0,55	1,637	-0,059	248	0,953
rusai	1,43	1,785	1,04	1,868	1,669	248	0,096
žydai	0,55	1,593	0,25	1,884	1,369	248	0,172

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi amerikiečių vertinimas, kai ($t = -3,589$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „aktyvus“ vyresnieji paaugliai geriau nei jaunesnieji vertina amerikiečius.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „taikus“ (žr. 39 lentelė).

39 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „taikus“ skirtingose amžiaus grupėse

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,56	1,747	1,25	1,838	1,393	248	0,165
lietuviai	1,19	2,001	1,01	1,873	0,729	248	0,467
anglai	0,50	1,695	1,09	1,656	-2,813	248	0,005
kinai	0,92	1,605	0,75	1,889	0,747	248	0,456
arabai	0,71	1,735	-0,49	1,933	5,147	248	0,000
amerikiečiai	0,89	1,506	0,85	1,654	0,205	248	0,837
nigerijiečiai	0,65	1,822	0,57	1,709	0,363	248	0,717
rusai	1,00	1,915	0,13	1,946	3,565	248	0,000
žydai	0,33	1,551	0,09	1,707	1,149	248	0,252

Atlikus duomenų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: anglų ($t = -2,813$, $p = 0,005$), arabų ($t = 5,147$, $p = 0,000$), ir rusų ($t = 3,565$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „taikus“ jaunesnio amžiaus paaugliai (12-13 metų) geriau nei vyresnieji (17-18) metų vertina arabus ir rusus, o vyresnio amžiaus paaugliai geriau vertina pagal šį parametą anglus.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „greitas“ (žr. 40 lentelė).

40 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „greitas“ skirtingose amžiaus grupėse

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,68	1,357	1,27	1,483	2,244	248	0,026
lietuviai	1,73	1,528	1,42	1,620	1,559	248	0,120
anglai	0,73	1,670	0,43	1,693	1,417	248	0,158
kinai	1,39	1,599	0,94	1,693	2,163	248	0,031
arabai	1,03	1,409	0,51	1,664	2,661	248	0,008
amerikiečiai	1,02	3,901	1,24	1,668	-0,564	246	0,573
nigerijiečiai	0,79	2,012	1,14	1,467	-1,541	248	0,125
rusai	1,59	1,710	1,30	1,566	1,415	248	0,158
žydai	0,71	1,659	0,59	1,777	0,573	248	0,567

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi savęs ir šių tautybių žmonių vertinimas: savivertės ($t = 2,244$, $p = 0,026$), kinų ($t = 2,163$, $p = 0,031$) ir arabų ($t = 2,661$, $p = 0,008$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „greitas“ jaunesnio amžiaus paaugliai geriau nei vyresnieji vertina save, kinus ir arabus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus pagal parametą „draugiškas“ (žr. 41 lentelė).

41 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „draugiškas“
skirtingose amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	2,03	1,651	1,84	1,414	0,983	248	0,327
lietuviai	1,42	1,737	1,30	1,758	0,551	248	0,582
anglai	1,22	1,587	1,15	1,393	0,339	243	0,735
kinai	1,16	1,787	0,90	1,773	1,154	248	0,250
arabai	0,80	1,556	-0,10	1,945	4,059	248	0,000
amerikiečiai	1,08	1,526	1,32	1,512	-1,252	248	0,212
nigerijiečiai	0,79	1,895	1,04	1,476	-1,167	248	0,244
rusai	1,56	1,760	0,36	1,744	5,425	248	0,000
žydai	0,46	1,856	0,16	1,934	1,240	245	0,216

Atlikus gautų duomenų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių tautybių žmonių vertinimas: arabų ($t = 4,059$, $p = 0,000$) ir rusų ($t = 5,425$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „draugiškas“ jaunesnio amžiaus paaugliai vertina geriau nei vyresnieji arabus ir rusus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus pagal parametą „protingas“ (žr. 42 lentelė).

42 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „protingas“
skirtingose amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,86	1,226	1,59	1,161	1,764	248	0,079
lietuviai	1,67	1,476	1,68	1,318	-0,034	248	0,973
anglai	1,06	1,902	1,18	1,674	-0,523	248	0,601
kinai	1,59	1,596	1,67	1,587	-0,360	248	0,719
arabai	0,84	1,604	0,44	1,674	1,917	248	0,056
amerikiečiai	1,11	1,487	1,28	1,696	-0,829	246	0,408
nigerijiečiai	0,31	1,855	0,91	1,323	-2,938	248	0,004
rusai	1,45	1,454	0,76	1,807	3,269	234	0,001
žydai	0,63	1,469	0,28	1,856	1,660	248	0,098

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: nigerijiečių ($t = -2,938$, $p = 0,004$) ir rusų ($t = 3,269$, $p = 0,001$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „protingas“ jaunesnio amžiaus paaugliai geriau vertina rusus, o vyresnieji geriau vertina nigerijiečius.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „greitas“ (žr. 43 lentelė).

43 lentelė

Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „atladus“ skirtingose amžiaus grupėse

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,32	1,868	1,01	1,989	1,259	248	0,209
lietuviai	0,87	2,080	0,97	1,871	-0,372	248	0,710
anglai	0,81	1,720	0,47	1,679	1,586	248	0,114
kinai	1,02	1,716	0,56	1,714	2,097	244	0,037
arabai	0,27	1,855	-0,56	1,923	3,454	248	0,001
amerikiečiai	0,62	1,735	1,04	1,435	-2,063	248	0,040
nigerijiečiai	0,52	1,799	0,66	1,677	-0,624	244	0,533
rusai	0,62	1,874	-0,19	1,978	3,301	248	0,001
žydai	0,39	1,766	0,13	1,779	1,170	248	0,243

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: kinų ($t = 2,097$, $p = 0,037$), arabų ($t = 3,454$, $p = 0,001$), amerikiečių, kai ($t = -2,063$, $p = 0,040$), ir rusų, kai ($t = 3,301$, $p = 0,001$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „atladus“ jaunesnio amžiaus paaugliai (12-13 metų) geriau nei vyresnieji (17-18 metų) vertina kinus, arabus ir rusus, o vyresnieji geriau pagal šį parametą vertina amerikiečius.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „pagarbus“ (žr. 44 lentelė).

44 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „pagarbus“
skirtingose amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,72	1,421	1,83	1,379	-0,604	248	0,547
lietuviai	0,98	1,881	1,35	1,599	-1,677	248	0,095
anglai	0,88	1,647	1,01	1,806	-0,589	247	0,556
kinai	1,21	1,581	1,26	1,504	-0,234	248	0,815
arabai	0,68	1,560	-0,06	1,719	3,552	248	0,000
amerikiečiai	1,03	1,446	1,25	1,597	-1,132	248	0,259
nigerijiečiai	0,92	1,855	0,97	1,545	-0,262	248	0,793
rusai	1,12	1,619	0,58	1,758	2,523	248	0,012
žydai	0,41	1,558	0,21	1,800	0,941	248	0,347

Atlikus gautų duomenų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: arabų ($t = 3,552$, $p = 0,000$) ir rusų ($t = 2,523$, $p = 0,012$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „pagarbus“ jaunesnieji paaugliai geriau nei vyresnieji vertina arabus ir rusus.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus pagal parametą „teisingas“ (žr. 45 lentelė).

45 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „teisingas“ skirtingose
amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,85	1,171	1,80	1,254	0,301	248	0,764
lietuviai	1,35	1,758	1,22	1,733	0,559	248	0,577
anglai	0,96	1,569	1,17	1,493	-1,073	248	0,284
kinai	0,89	1,416	1,09	1,581	-1,051	248	0,294
arabai	0,38	1,636	-0,15	1,690	2,516	248	0,013
amerikiečiai	0,96	1,612	1,17	1,510	-1,051	248	0,294
nigerijiečiai	0,61	1,696	0,68	1,513	-0,324	248	0,746
rusai	1,02	1,685	0,50	1,803	2,387	248	0,018
žydai	0,72	1,597	0,33	1,852	1,781	248	0,076

Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių: arabų ($t = 2,516$, $p = 0,013$) ir rusų ($t = 2,387$, $p = 0,018$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „teisingas“ jaunesnio amžiaus paaugliai geriau nei vyresnieji vertina arabų ir rusų tautybių žmones.

Siekiant išsiaiškinti, ar skiriasi savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas priklausomai nuo amžiaus grupės, buvo palyginti duomenys pagal parametą „dėmesingas“ (žr. 44 lentelė).

46 lentelė

**Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo palyginimas pagal parametą „dėmesingas“
skirtingose amžiaus grupėse**

	12-13		17-18		t – testo rezultatai		
	x	σ	x	σ	t	df	p
savivertė	1,80	1,450	1,70	1,366	0,537	248	0,591
lietuviai	1,29	1,862	1,34	1,853	-0,207	248	0,836
anglai	1,23	1,465	1,16	1,624	0,323	248	0,747
kinai	1,12	1,596	0,82	1,685	1,444	248	0,150
arabai	0,89	1,659	0,19	1,800	3,195	248	0,002
amerikiečiai	0,91	1,368	0,92	1,486	-0,074	248	0,941
nigerijiečiai	0,68	1,635	0,65	1,493	0,174	248	0,862
rusai	1,23	1,692	0,39	1,791	3,811	248	0,000
žydai	0,53	1,756	0,45	1,749	0,330	248	0,742

Iš gautų rezultatų matyti, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šių kitataučių vertinimas: arabų ($t = 3,195$, $p = 0,002$) ir rusų ($t = 3,811$, $p = 0,000$).

Taigi, gauta, kad pagal parametą „teisingas“ jaunesnio amžiaus paaugliai geriau nei vyresnieji vertina arabų ir rusų tautybių žmones.

2.4. Gautų rezultatų apibendrinimas

A. Sprindžiūnas (2001) cituodamas kai kuriuos psichologus (Allport G., Fromm E. ir kt) teigia, kad tolerancijos trūkumas neretai siejasi su išankstiniu priešišku kitų žmonių atžvilgiu, nepakantumu kitoniškumui ir įvairiais mąstymo stereotipais. Anot autoriaus, psichologai yra pastebėję, kad kai kurie individai yra linkę skirstyti žmones į savus ir pavojingus svetimus. Tokį asmenybės polinkį daugelis tyrinėtojų laiko neadekvataus santykio su kitais žmonėmis išraiška, o jo priežasčių ieško gilindamiesi į individo socialinės patirties ir santykio su savimi ypatybes.

V. Stolinai etkreipė dėmesį į tai, kad santykis su savimi ir santykiai su kitais žmonėmis iš esmės yra susiję. Šis tyrėjas teigia, kad jei žmogus negerbia savęs, tai tikėtina, kad jis negerbs ir kitų žmonių, ypač kitoniškų (Sprindžiūnas, 2001).

Lozano A. (2007), remdamasis atliktais tyrimais, teigia, kad paaugliai su teigiama savigarpa ir aukštais empatijos gebėjimais geriau vertina ir priima kitus. Taip pat šis tyrimas atskleidė, kad mergaičių savivertė aukštesnė nei berniukų.

Minėtų autorių mintis patvirtina ir šiame darbe atliktas tyrimas, kuris nustatė, jog savęs vertinimas yra susijęs su kito asmens vertinimu. Vadinasi, kuo individas geriau vertina save, tuo jis geriau vertina ir kitus, šiuo atveju lietuvius ir kitataučius.

Nesutapo tik savivertės palyginimo lyties aspektu rezultatai. Šiame darbe atlikto tyrimo duomenimis, berniukų savęs ir kitų vertinimas yra aukštesnis nei mergaičių.

J. Pikūno (1994) teigimu, lietuvių savivertė, t.y. tinkamas savęs pateikimas ir vertinimas, nėra pakankamo lygio.

2001 m. Lietuvoje buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama įvertinti bendrą apklaustųjų (Kauno aukštųjų mokyklų 1-2 kurso, lietuvių tautybės studentų, iš kurių 150 vaikinių ir 150 merginų) požiūrį į skirtingas etnines grupes taip pat patvirtino šį teiginį (Senvaitytė, 2004).

Šiame darbe atlikto tyrimo metu buvo atskleista, jog lietuvių paauglių savivertė nėra tokia žema, kaip teigiama prieš tai minėtų autorių darbuose.

Pasak D. Senvaitytės (2004), respondentai palankiau vertina tų tautybių žmones, kuriuos mažiau pažįsta ir mažiau žino apie jų kultūrą. Išimtis žydai, kuriuos respondentai įvertino gana neblogai, nors jie lietuviams yra gana gerai pažįstami. Prasčiausiai buvo įvertinti lenkų ir rusų tautybės žmonės. Beveik taip prastai kaip ir lenkus, lietuviai vertina ir save. Tai, anot, tyrėjos, rodo didelį lietuvių nepilnavertiškumo kompleksą lyginant save su kitomis tautybėmis.

Šiame darbe atlikto tyrimo metu buvo atskleista, jog prasčiausiai respondentai įvertino arabų ir žydų tautų atstovus, kas taip pat nesutampa su minėto tyrimo duomenimis.

Visgi, abiejuose tyrimuose yra sutampančių kai kurių tautybių atstovų vertinimų, pvz.: arabai vertinami kaip kerštingi, žydai kaip protingi, amerikiečiai – draugiški, nigerijiečiai nuolaidūs, draugiški, rusai – draugiški, anglai - išdidūs ir t.t.

Vadinasi, tiek paaugliai, tiek vyresni žmonės daugiau ar mažiau yra įtakojami stereotipų vertinant kitų tautų atstovus.

IŠVADOS

Atlikus paauglių stereotipinių vertinimų ypatumų kitataučių atžvilgiu tyrimą ir išanalizavus rezultatus pateikiamos išvados:

1. Kitataučių vertinimas siejasi su subjektų savęs vertinimu bei savo tautos vertinimu. Gautas statistiškai reikšmingas ryšys tarp savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo leidžia teigti, jog kuo paauglio savivertė aukštesnė, tuo tas stereotipinis vertinimas yra silpnesnis.
2. Stereotipiniai vertinimai skiriasi priklausomai nuo lyties. Palyginus savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimus pagal lytį gauta, jog pagal daugumą parametrų vaikinai save, lietuvius ir kitataučius vertina geriau, išskyrus parametą „nuolaidus“. Galbūt tokie rezultatai yra dėl to, kad vaikinai, kaip stipriosios lyties atstovai, daugiau pasitikintys savimi, mažiau savikritiški, kas įtakoja ir aukštesnį kitų vertinimą.
3. Jaunesniųjų paauglių savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimas yra aukštesnis, vadinasi jaunesnieji paaugliai mažiau įtakojami stereotipinio vertinimo. Palyginus savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimą pagal amžių gauta, jog pagal parametrus „stiprus“, „aktyvus“ geriau vertina vyresnio amžiaus paaugliai (17-18 metų), o pagal parametrus „nuolaidus“, „greitas“, „protingas“, „pagarbus“, „teisingas“ ir „dėmesingas“ jaunesnieji paaugliai (12-13 metų). Likusieji parametrai įvertinti abiejų amžiaus grupių panašiai.

REKOMENDACIJOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir atlikus tyrimą, siūlomos rekomendacijos, kurios turėtų padėti skatinant paauglius kaip įmanoma dažniau išvengti stereotipinių vertinimų kitataučių atžvilgiu:

1. Kadangi tyrimo metu buvo nustatytas ryšys tarp paauglio savęs ir kitataučių vertinimo, todėl būtina mokyti vaikus kelti savo savivertę. Siūloma naudoti S. Henry 10 paprastų strategijų, padedančių skatinti vaiko savigarbą: absoliučios meilės suteikimas, viso savo dėmesio atidavimas vaikui, ribų mokymas, kitų pasirinkimų laisvės, protingos rizikos rėmimas, leidimas daryti klaidas, sėkmės padarymas lengvai pasiekiamas, pozityvumo aukštinimas, atidus klausymas (Kuzma, 2005).

2. Kadangi mūsų šalies mokyklose didėja etninė įvairovė, pedagogai privalo ugdyti atvirumą ir jautrumą kitataučių kultūrinėms nuostatomis bei kritinį mąstymą savo kultūrinėms vertybėms.

3. Pedagogai turėtų sudaryti sąlygas kurti atitinkamą vaizdinę medžiagą, organizuoti susitikimus su skirtingų etninių grupių atstovais, pagal galimybes kartu su mokiniais vykti į ekskursijas užsienyje, mokyklose kurti įvairius projektus, kurie suteiktų galimybę geriau pažinti įvairias kultūras, jų žmones.

4. Svarbu, kad pedagogai stengtųsi klasėje palaikyti kuo geresnį psichologinį klimatą, kas taip pat įtakoja palankesnę požiūrį į kitus.

LITERATŪRA

1. Avidonienė A., Bistrickas R. (1991). *Nacionaliniai stereotipai Vilnijos krašte ir grupinis favoritizmas* // Psichologija Nr. 11.
2. Barkauskaitė M. (1996). *Paauglių statuso, interesų, vertybinių nuostatų dinamika* // Pedagogika.-T.32, p.64-70.
3. Beresnevičienė D. (1995). *Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai): Monografija*. Vilnius: Pedagogikos institutas.
4. Beresnevičienė D., Kanienė L. (2000). Tėvų ir vaikų sąveikos įtaka vaikų savivertei.// Ugdymo psichologija. T. 3. Nr. 1. P. 11-20.
5. Beresnevičienė D. (2003). *Jauno suaugusiojo psichologija: metodinis leidinys aukštosioms mokykloms*. Vilnius: Persvika.
6. Beresnevičienė D., Andziulytė, I. (2004). *Paauglių savęs vertinimo ypatumai* // Ugdymo psichologija. Nr. 11-12. P. 125-133.
7. Beresnevičiūtė, V. (2005). *Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje*. Etniškumo studijos. Vilnius: Eugrimas.
8. Berk L. E. (2006). *Development Trough the Lifespan*. 4 ed. Allyn ir Bacon. Boston.
9. Bieliauskaitė, R. (1993). *Asmenybės psichologija*. Vadovėlis 10-11 klasei. Kaunas: Šviesa.
10. Bos A. E. R., Muris P., Mulkens S., & Schaalma H. P. (2006). *Changing self-esteem in children and adolescents: A roadmap for future interventions*. Netherlands Journal of Psychology.62. 26-33.
11. Breidokienė R. (2009). *Pasitikėjimo savimi ištakos*. [Žiūrėta 2009-12-21]. Prieiga per internetą: <http://www.psyvirtual.lt/straipsniai/pasitikejimas_savimi.html>
12. Cynthia V. (2009). *Cross-Societal Contact: Stereotypes -- Research Starters Sociology*. [Žiūrėta 2010-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
13. Dapkienė S. (2002). *Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas : teorinis aspektas* // Pedagogika nr. 61.
14. Dildienė A. (1995). *Savęs vertinimas ir savikūra*. Vilnius.
15. Emler N. (2001). *The costs and causes of low self-esteem*. [Žiūrėta: 2009-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.jrf.org.uk/knowledge/findings/socialpolicy/n71.asp>>.
16. Foster D. (2004) *Azijos šalių etiketas*. Vilnius: Algarvė.
17. Foster D. (2004) *Europos šalių etiketas*. Vilnius: Algarvė.
18. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
19. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.

20. Gumuliauskienė A. (2001). *Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimo ypatumai kaip socialinės brandos apraiškos* // Pedagogika. Nr. 54. P. 79-85.
21. Harter S, Stocker C, Robinson N. S. (1996). The Perceived Directionality of the Link Between Approval and Self-Worth: The Liabilities of a Looking Glass Self-Oriented Among Young Adolescents. [Žiūrėta 2010-04-14]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
22. Katz L.G. (1993). *Self-esteem and narcissism: Implications for practice*. University of Illinois: Eric Digest.
23. Kardelis K. (200). *Baigiamųjų darbų (kursinių, diplominių, magistro) rašymas ir įforminimas*. Kaunas: LKKA.
24. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (edukologija ir kiti socialiniai mokslai). Vadovėlis. 2-asis pataisytas leidimas. Kaunas: Judex.
25. Kuzma K. (2005). *Vaiko savigarbos ugdymas*. Kaunas: Mažoji poligrafija.
26. Kuzmickaitė L. (1992) *Etniniai stereotipai*. Filosofija, sociologija. Nr.3. Vilnius.
27. Kuzmickaitė L., Tamošiūnaitė R. (2000). *Stereotipai kaip socialinė realybė*. Etniškumo studijos: teoriniai samprotavimai ir empiriniai tyrimai. Vilnius: LFSI.
28. Legkauskas V. (2001). *Psichologijos įvadas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
29. Leončikas T. (2007). *Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje*. Etniškumo studijos.
30. Leonavičius J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
31. Lewis R. D. (2002). *Kultūrų sandūra*. Vilnius: Alma Littera.
32. Lozano M. A. (2007). Tolerance of in adolescents and its relationship with self-esteem, empathy and the concept of human being. [Žiūrėta 2009-012-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebsco.com>>
33. Maceina A. *Tautinis auklėjimas*. – Kaunas: Šviesa, 1991.
34. Litvinienė J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: KUL.
35. Maknienė I. (1999). *Asmenybės raidos psichologija*. Kaunas: Akademija.
36. Markus H. R. & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotions and motivation. *Psychological Review*.
37. Myers D.G. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
38. Myers D.G. (2008). *Psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
39. *Mokslo darbai*. (2001). Acta Pedagogica Vilmensia. Vilnius: VU leidykla.
40. *New York Amsterdam News*. (2000). [Žiūrėta 2009-12-05]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
41. Pilinkaitė-Sotirovič V. (2006). *Etniškumo aspektai šiuolaikiniame ugdymo procese*. [Žiūrėta 2010-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.gap.lt/ea>>

42. Pikūnas J., Palujanskienė A. (2001). *Asmenybės vystymasis kelias į savęs atradimą*. Pasaulio Lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras. Kaunas.
43. Pilkauskaitė R. (1999). *Psichologinės paauglių problemos ir konsultavimas. Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Presvika.
44. *Psichologijos žodynas*. (1993). Spec. red. Augis R., Kočiūnas R. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
45. Pukėnas K. (2009). *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa: mokomoji knyga*. Kaunas: LKKA.
46. Rosenberg M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton University Press. [Žiūrėta: 2009-03-03] Prieiga per internetą: <<http://eib.emcdda.europa.eu/html.cfm/index3676EN.html>>
47. Rudich E. A.; Sedikides C.; Gregg A. P. (2007). *Self-esteem moderates preferences for accepting versus rejecting interaction partners*. European Journal of Social Psychology. [Žiūrėta 2009-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
48. Senvaitytė D. (2004). *Etninių stereotipų kaita: tautybės studentų akimis*. Tiltai. Humanitariniai ir socialiniai mokslai, Nr. 4. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
49. Siyez D.M. (2008). *Adolescent self-esteem, problem behaviors and perceived social support in Turkey. Social behavior and Personality*. [Žiūrėta 2010-04-04]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
50. Stankevičiūtė E. (2006). *10-12 klasių mokinių savęs vertinimo sąsajos su socialinėmis demografinėmis charakteristikomis ir pažangumu*. Magistro tezės. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas.
51. Suslavičius A. (1995). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
52. Sūdžiūtė I. (2006). *Šeimose ir Vaikų Globos namuose ugdomų vaikų savivertės ir tarpusavio santykių ypatumai*. Magistro tezės. Šiauliai: Šiaulių Universitetas.
53. Sheslow D.V. (2008) *Developing your child's self-esteem*. (2008). [Žiūrėta 2010-02-12]. Prieiga per internetą: <http://kidshealth.org/parent/emotions/feelings/self_esteem.html>
54. Cheung N.; Cheung Y. (2008). *Self-Control, Social Factors, and Delinquency: A Test of The General Theory of Crime Among Adolescents in Hong Kong*. [Žiūrėta 2010-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com>>
55. Tamošiūnas T. (2000). *Edukacinis kryptingumas įvairiautėje aplinkoje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
56. Tapia A. J., Barrios L. M., Gonzalez-Forteza C. (2007). *Self-esteem, depressive symptomatology, and suicidal ideation in Adolescents: results of three studies. Salud mental*. . [Žiūrėta 2010-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com>>

57. Trimakas K.A. (1997). *Asmenybės raida gyvenime*. Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla.
58. Trinkūnienė I., 1997. Etniniai stereotipai// Miestiečiai: vilniečių ir kauniečių tapatumo, savivokos bei požiūrių sociologinė analizė. – Vilnius: LFSI.
59. Trinkūnienė I. (2000). *Lietuvių miestiečių tautinės ir etninės savimonės raiška*// Etniškumo studijos: teoriniai samprotavimai ir empiriniai tyrimai. Vilnius: LFSI.
60. Vaičiulienė A. (1999). Paauglio tapatumo raida tėvų skyrybas patyrusioje šeimoje. *Psichologija*. 20. 32-39.
61. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglio psichologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: Presvika.
62. Valentine J. C., DuBois D.L., Cooper H. (2004). *The relation between self-beliefs and academic achievement: A meta-analytic review*. Educational Psychologist.
63. Valickas G. (1991). *Asmenybės savęs vertinimas: mokymo priemonė*. Vilnius: VU leidykla.
64. Verkuyten M. & De Wolf A. (2007). *The development of in-group favoritism: Between social reality and group identity*. Developmental Psychology. [Žiūrėta 2010-03-08]. Prieiga per internetą: <<http://search.ebscohost.com>>
65. Žemaitis V. (1983). *Dorovinės sąvokos*. Vilnius: Ethos.
66. Žukauskienė R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
67. Анисимова О. М. (1984). *Самооценка в структуре личности студента*. Ленинград. Вопросы психологии. Но. 1.
68. Захарова В. П. (1989). Структурно – динамическая модель самооценки. Вопросы психологии. Но. 1.

PRIEDAI

ANKETA

Mielas moksleivi, atlieku tyrimą ir prašau Tavęs atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Taigi, pamąstyk ir užpildyk šią anketa.

Tu esi: mergina
 vaikinas

Tavo amžius:

Tavo vardas

.....

1. Kiek turi brolių, seserų? Jei esi vienturtis, nurodyk.

.....

2. Išvardink kartu su Tavim gyvenančius šeimos narius.

.....

.....

3. Kaip patinka mokytis mokykloje? Apibrėžk ratuku teiginį jei labai pritari, dešinėje skalės pusėje nurodytam teiginiui -3, jei pritari -2, jei šiek tiek pritari -1, o jei nepritari -0:

Nepatinka	-3	-2	-1	0	1	2	3	Patinka
Sunku	-3	-2	-1	0	1	2	3	Lengva
Neįdomu	-3	-2	-1	0	1	2	3	Įdomu
Nemalonu	-3	-2	-1	0	1	2	3	Malonu
Nenaudinga	-3	-2	-1	0	1	2	3	Naudinga
Nesiseka	-3	-2	-1	0	1	2	3	Sekasi

4. Koks mokomasis dalykas Tau labiausiai patinka?

.....

5. Kokius būrelius lankai dabar? Kokius dar norėtum lankyti, jei būtų sąlygos?

.....

6. Su kokiais sunkumais susiduri mokykloje? (Sunkumus įvertink balais, 8 –didžiausias sunkumas, 7- mažesnis ir t.t.)

- sunku atlikti namų darbus;
- sunku prisiversti mokytis neįdomius dalykus;
- per sudėtinga mokymo programa;
- sunku prisitaikyti prie mokytojų reikalavimų;
- per didelis mokymo tempas;
- atsilikai ir nebepajėgi pasivyti savo mokslo dargų;
- nepatinka reikli ir giežta mokymo programa;
- nesutari su klasės draugais;

7. Su kuo iš dabartinių klasės draugų norėtum ir toliau mokytis? (Nurodyk 3-4 vardus).

.....

8. Su kuo iš dabartinių klasės draugų nenorėtum toliau mokytis? (Nurodyk 3-4 vardus).

.....

9. Kokie veiksniai, Tavo nuomone, gyvenime yra svarbiausi? Patį svarbiausią teiginį įvertink 10 balų, mažiau svarbų -9, 8 ir t.t., o nesvarbiausią -2, 1 balų:

- a) geros gyvenimo sąlygos;
- b) galimybė dirbti mėgstamą darbą;
- c) galimybė augti kaip asmenybei;
- d) sveikata;
- e) meilė ir sutarimas šeimoje;
- f) geri santykiai su bendraamžiais;
- g) pinigai
- i) geri santykiai su mokytojais;
- j) galimybė kurti;
- k) galimybė valdyti kitus.

Dėkoju už pastangas, nesustok ir pildyk toliau!

10. Pamėgink įvertinti nurodytas savybes. Jei Tavo tokia savybė stipri apibrauk skaičių (-) 3, jei vidutinė (-) 2, jei silpna (-) 1, o jei tokios savybės neturi apibrauk 0.

AŠ:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11. Ką manai apie žemiau pateiktą tautybių žmones. Apibrėžk ratuku teiginį, jei labai pritari, dešinėje skalės pusėje nurodytam teiginiui (-) 3, jei pritari (-) 2, jei šiek tiek pritari (-) 1, o jei nei pritari, nei nepritari apibrauk 0:

11.1. Anglai:

Silpna	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus

Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.2. Kinai:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.3. Arabai:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.4. Lietuviai:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.5. Amerikiečiai:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus

Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.6. Nigerijiečiai:

Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.7. Rusai:

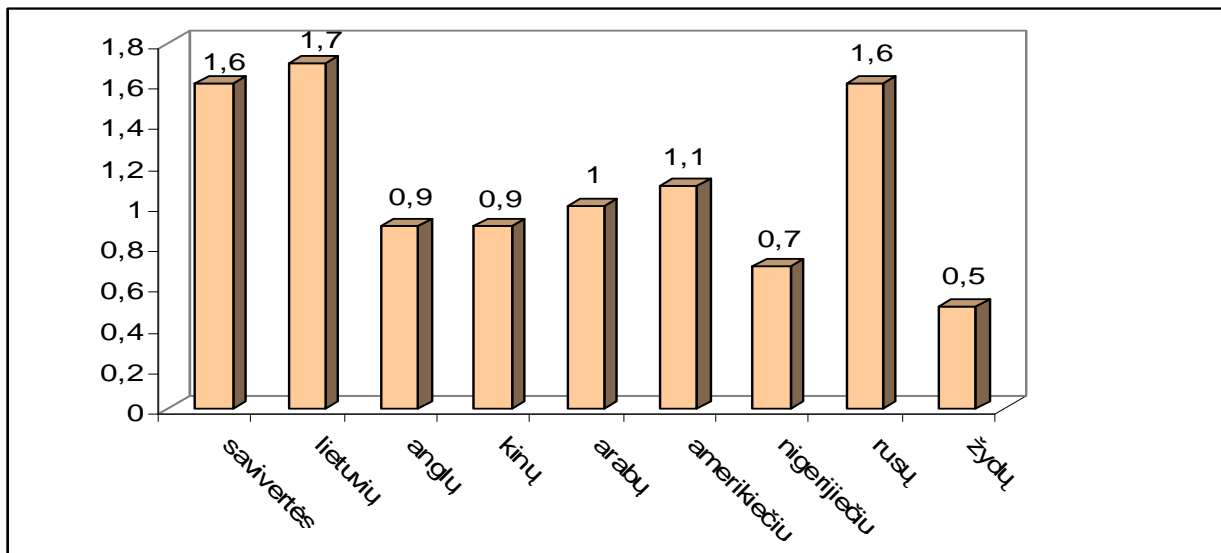
Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

11.8. Žydai:

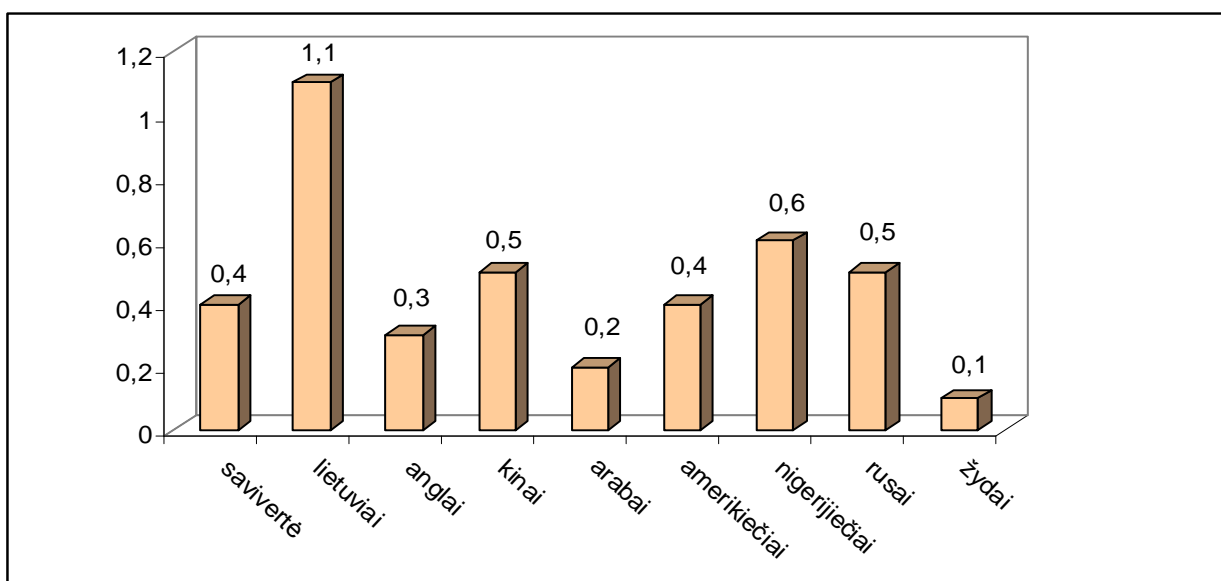
Silpnas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Stiprus
Užsispyręs	-3	-2	-1	0	1	2	3	Nuolaidus
Pasyvus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Aktyvus
Atgrasus	-3	-2	-1	0	1	2	3	Taikus
Lėtas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Greitas
Priešiškas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Draugiškas
Kvailas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Protingas
Kerštingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Atlaidus
Niekinantis	-3	-2	-1	0	1	2	3	Pagarbus
Neteisingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Teisingas
Abejingas	-3	-2	-1	0	1	2	3	Dėmesingas

Labai Tau ačiū ir sėkmės!

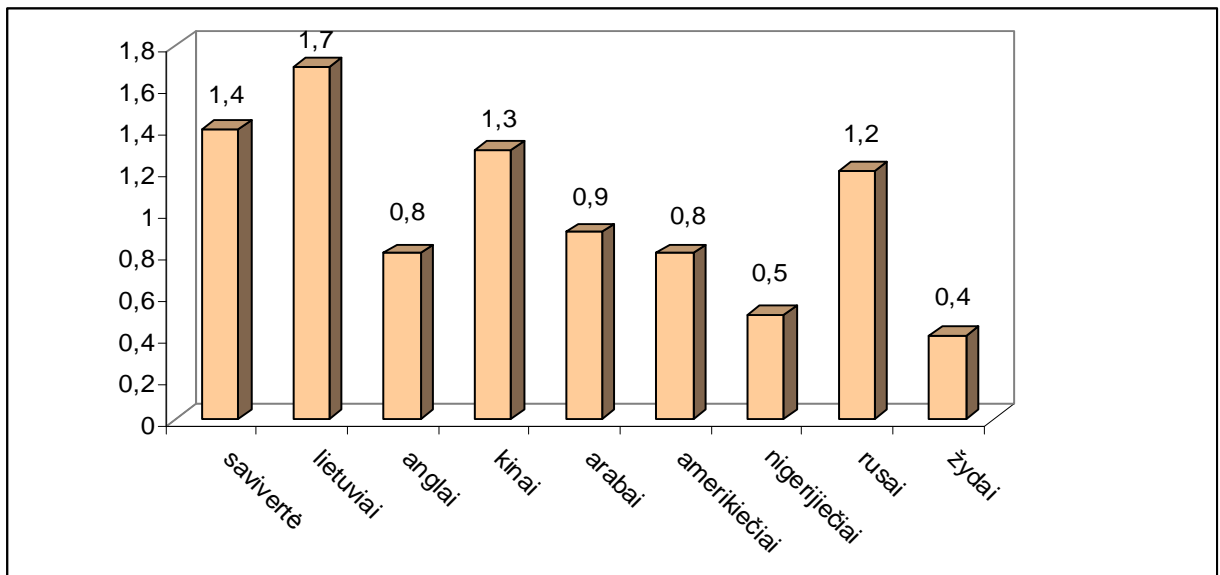
Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas

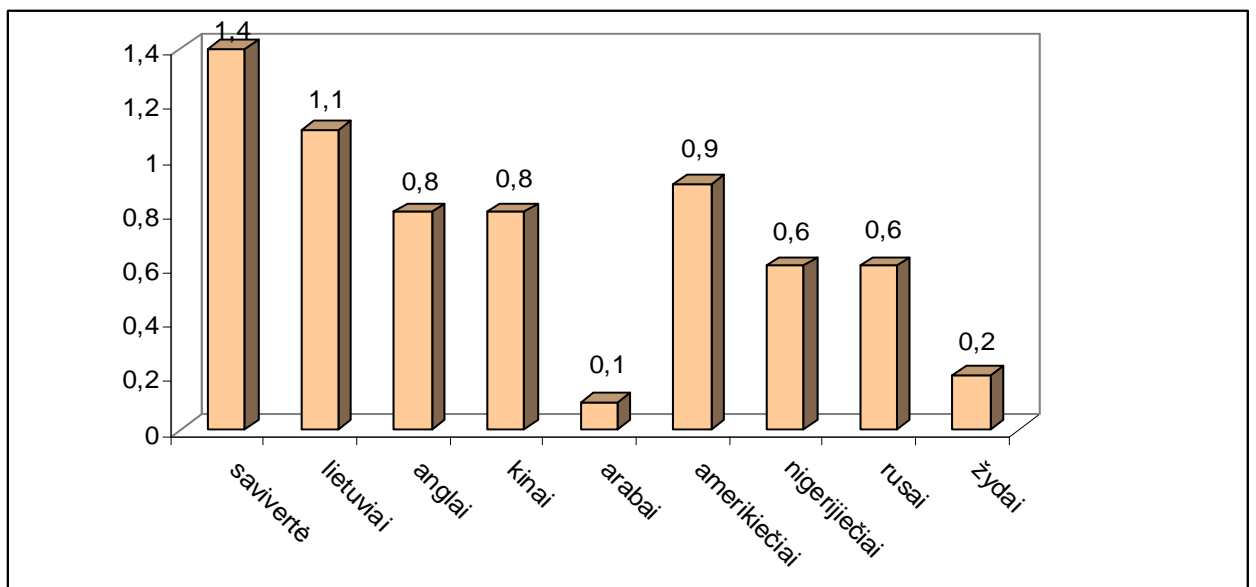
1 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „stiprus“

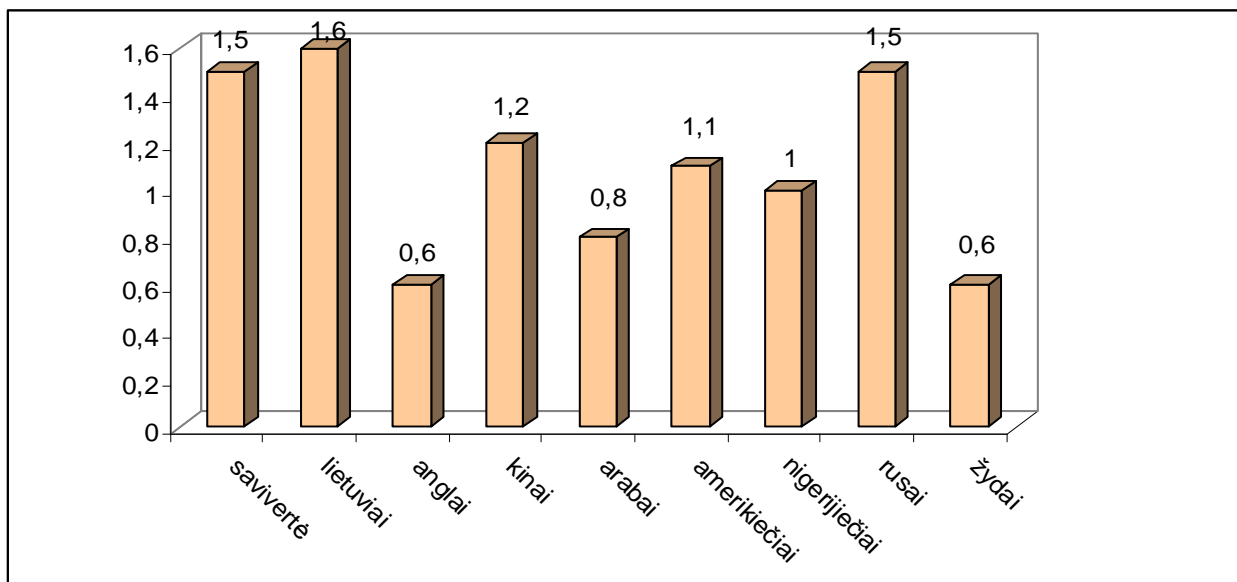
2 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „nuolaidus“

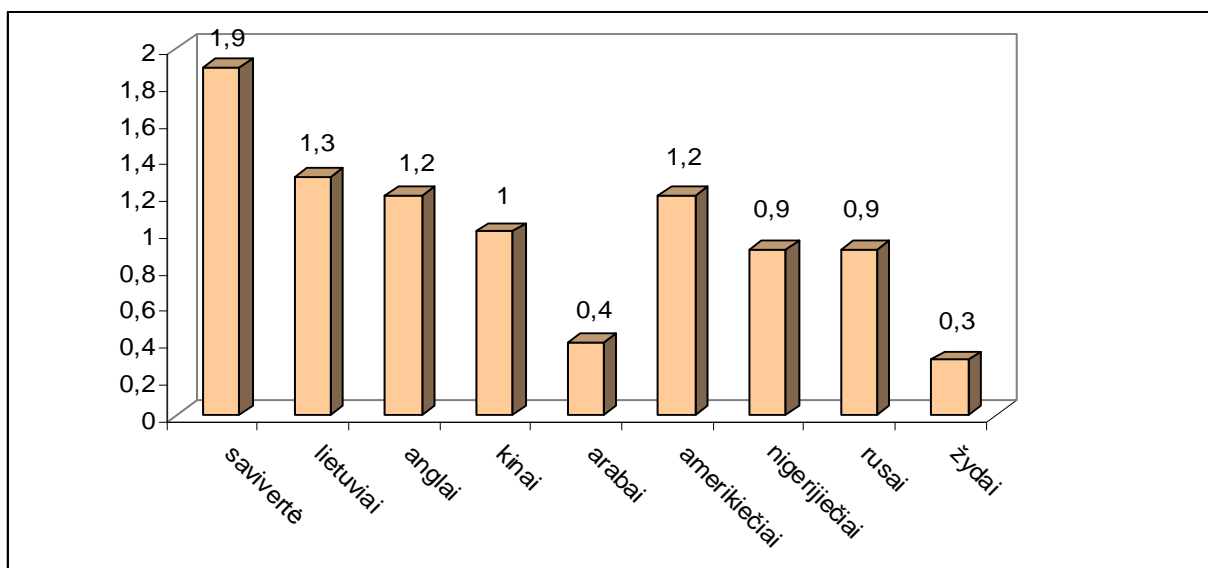
3 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „aktyvus“

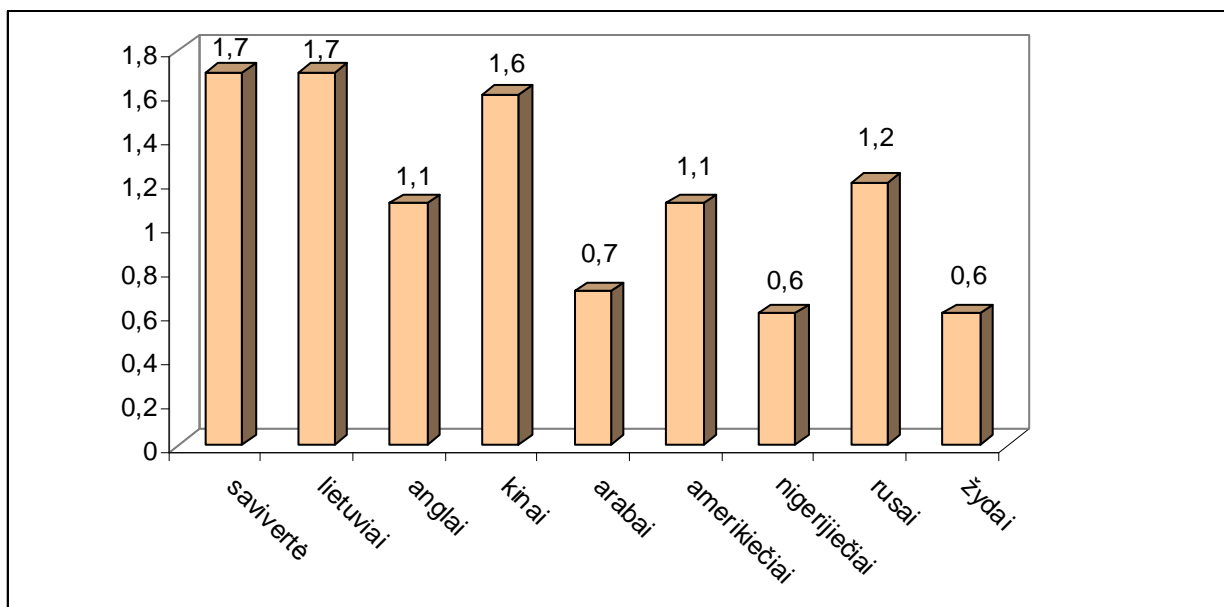
4 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „taikus“.

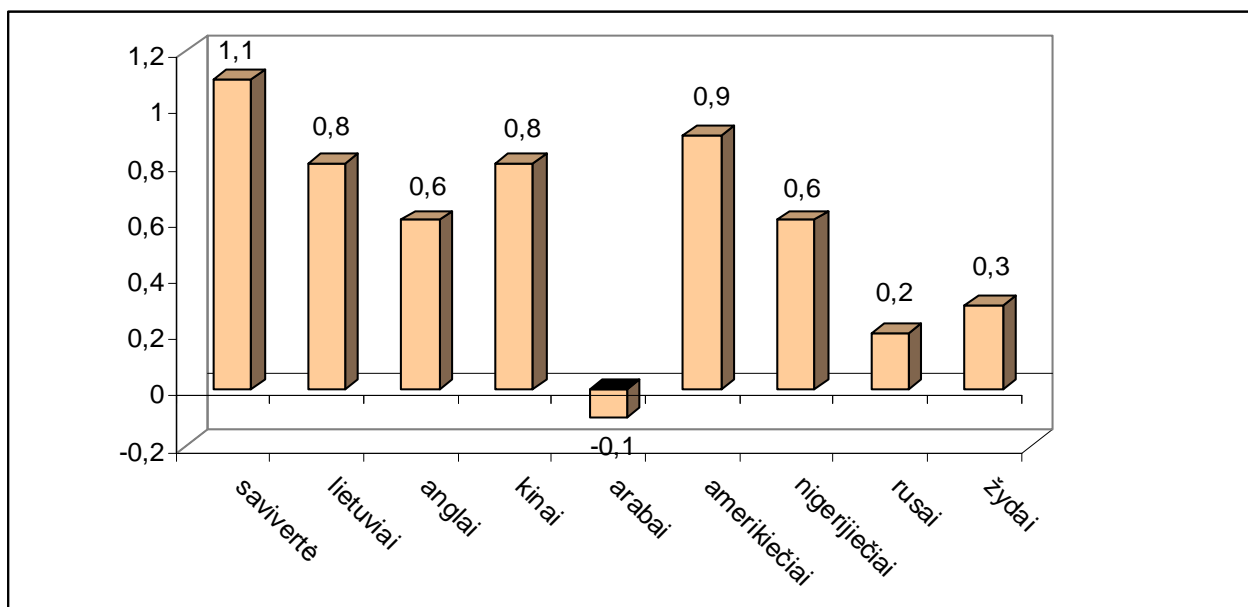
5 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „greitas“

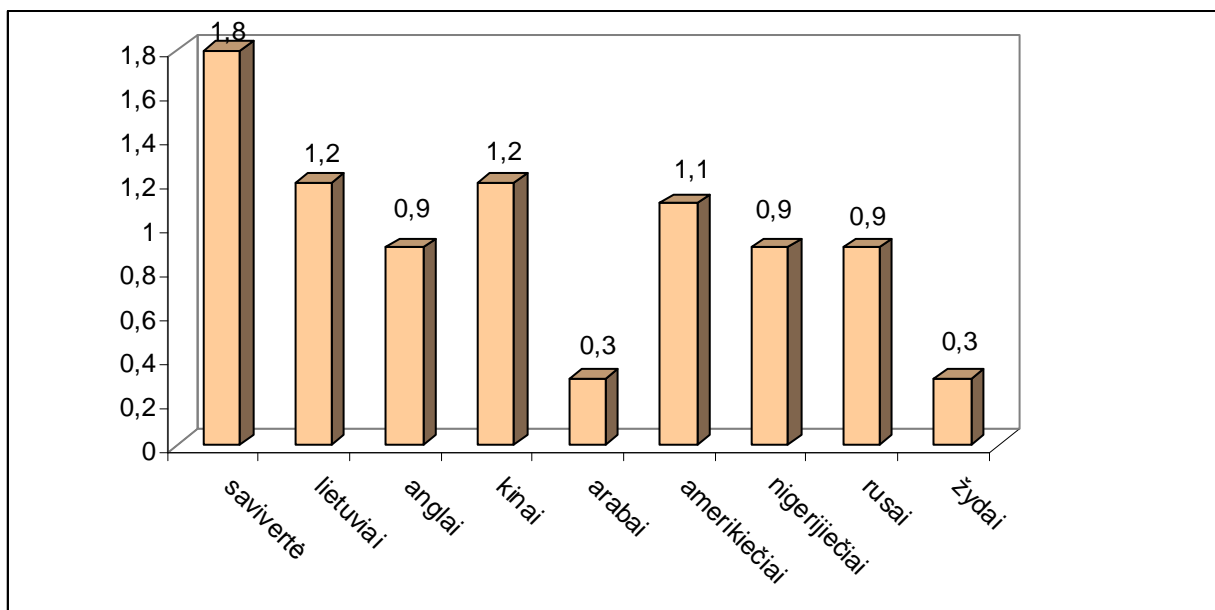
6 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „draugiškas“

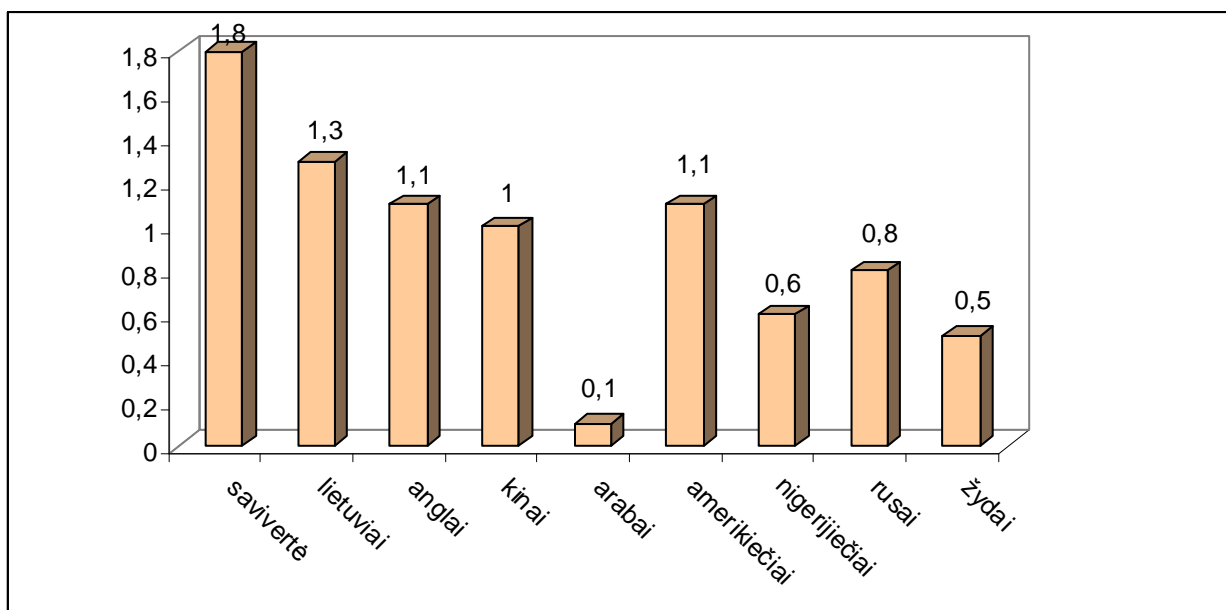
7 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „protingas“

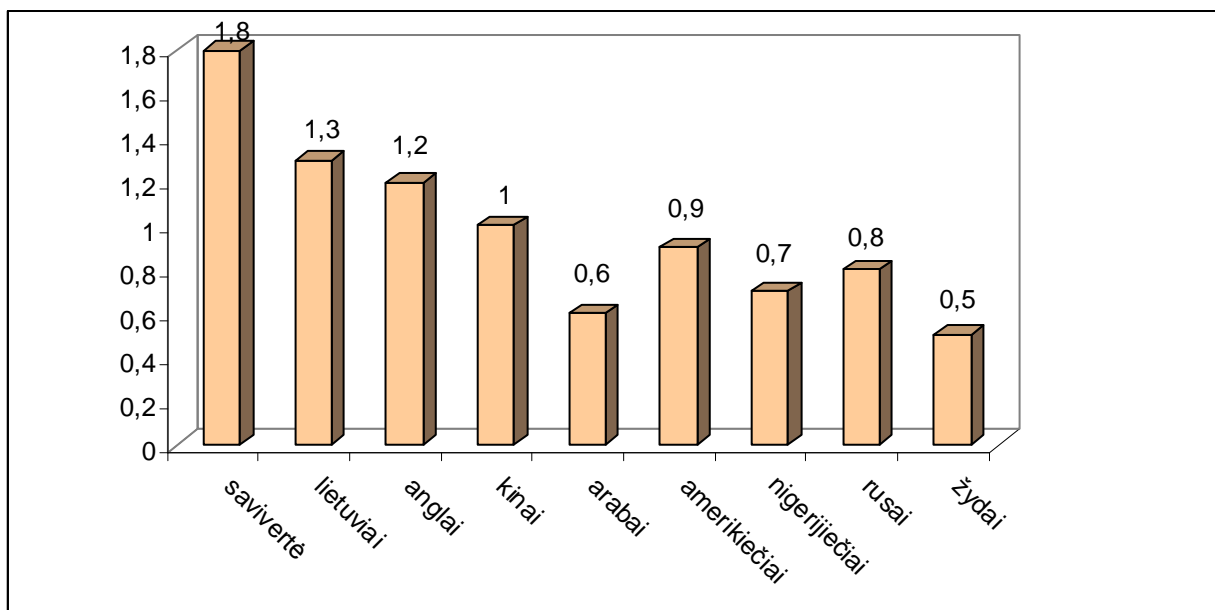
8 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „atlaidus“

9 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „pagarbus“

10 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „teisingas“

11 pav. Savęs, lietuvių ir kitataučių vertinimo vidurkių palyginimas pagal parametą „dėmesingas“